

Un dels objectius del Govern de la Generalitat, i en concret del Departament de Treball, és el desenvolupament de l'economia social. Per tal de conèixer en tota la seva profunditat la situació actual d'aquest sector i aplegar les experiències, opinions, posicions i propostes d'actuació al seu entorn, s'ha elaborat el present *Llibre blanc*.

Mitjançant el *Llibre blanc de l'economia social a Catalunya* es constata quines entitats cal considerar incloses en aquest sector. També recull diverses conclusions que permeten ampliar el disseny de les seves polítiques potenciadores, atesa la seva rellevància social i econòmica com a sector empresarial generador de riquesa, de llocs de treball i de cohesió social.

En l'elaboració d'aquest *Llibre blanc* i, sobretot en la determinació de les seves conclusions, hi han participat molt activament els agents socials, les estructures més representatives del moviment cooperatiu, del món de les societats laborals, del món associatiu, etc.; amb la qual cosa s'ha garantit la participació, s'han sumat esforços i s'ha facilitat un grau de consens elevat.

L'estudi ha estat realitzat per la Universitat de Barcelona, a través del Centre d'Estudis de Ciutadania i Societat Civil (CISC), amb el suport del Centre d'Iniciatives de l'Economia Social (CIES). Cal constatar també la participació activa de les diverses branques del sector de l'economia social i de l'Administració, ja sigui en la facilitació de les dades registrals i econòmiques de les entitats, ja sigui en la convocatòria de seminaris de treball per estudiar les diverses branques de l'economia social i en els informes sectorials que s'hi han generat.

De les conclusions que recull aquest *Llibre blanc*, es pot afirmar que les empreses i entitats incloses en el terme "*economia social*" han de complir, totalment o parcial, determinades garanties, com són: una activitat econòmica contínua de venda de béns o de prestació de serveis; un alt nivell d'autonomia en la gestió; un nivell de risc significatiu en la iniciativa empresarial; l'existència d'un mínim de feina pagada, o una orientació al mercat.

L'economia social garanteix un objectiu explícit en benefici de la comunitat. En l'empresa social les decisions es prenen democràticament, la distribució dels beneficis és limitada i les persones que la componen s'impliquen en la gestió del projecte.

A més a més, el contingut d'aquest *Llibre blanc* constata la gran rellevància de l'economia social catalana en la nostra societat. Per exemple, la seva aportació va suposar entre el 10 i el 12% de l'ocupació a Catalunya, i entre el 5 i el 7% del producte interior brut català de l'any 2000.

Crec, per tant, que hem aconseguit un dels objectius principals del *Llibre blanc*: determinar la rellevància econòmica i social de l'economia social, com a sector empresarial creador de riquesa, generador de llocs de treball i de cohesió social. Així mateix, penso que hem aconseguit determinar els obstacles que poden limitar-ne el bon funcionament i també mostrar determinades línies per al seu desenvolupament futur. Per tant, ens trobem en les condicions idònies per dissenyar polítiques de desenvolupament que consolidin l'economia social com a un dels motors de la nostra societat.

Lluís Franco i Sala
Conseller de Treball

CAPÍTOL I

INTRODUCCIÓ AL LLIBRE BLANC DE L'ECONOMIA SOCIAL A CATALUNYA. OBJECTIUS, METODOLOGIA I CONTINGUTS

1. Presentació

Economia Social, Tercer Sector o Tercer Sistema són termes que designen un sector empresarial emergent dins les societats modernes, tot i que ha tingut diferents manifestacions al llarg de la història dels pobles, protagonitzat per la societat civil i concebut per a servir a l'interès general de les comunitats on s'ha desenvolupat.

Les formes concretes d'organització econòmica que configuren l'Economia Social en el nostre país són les cooperatives, les societats laborals, les associacions, les mutualitats i les fundacions.

D'una banda, els trets característics d'aquestes organitzacions es defineixen per:

- Ser iniciatives que procedeixen d'un grup de ciutadans.
- El poder polític en l'interior de l'empresa no es fonamenta en la propietat del capital.
- La participació dels treballadors i dels socis en els òrgans polítics de l'empresa.
- Una distribució limitada o no dels beneficis.
- Un objectiu explícit de benefici a la comunitat.

D'altra banda, les organitzacions empresarials de l'Economia Social actuen en tots els sectors d'activitat econòmica:

- En el **sector primari** es troben les diferents expressions del *cooperativisme agrari, pesquer i ramader*, com són les *cooperatives agràries, cooperatives d'explotació comunitària de la terra o cooperatives del mar*.
- En el **sector industrial**, fonamentalment es troba *el cooperativisme de treball associat* i les *societats laborals*.
- En el **sector de l'habitatge**, el *cooperativisme d'habitatge*.
- En el **sector serveis**, cal destacar la gran varietat d'expressions en què l'Economia Social es manifesta, a través dels diferents subsectors:
- En el **sector de la distribució**, prenen l'expressió de cooperativisme de serveis i cooperativisme de consum.
- En el **sector de serveis a les persones**, les organitzacions de l'Economia Social prenen, preferentment, les formes jurídiques de cooperatives de treball associat, societats laborals, fundacions i associacions.
- En el **sector de la previsió social**, les mutualitats de previsió social voluntària i d'assistència sanitària i les mútues de treball i malalties professionals.

L'Economia Social en l'àmbit de la Unió Europea

En l'àmbit dels països membres de la *Unió Europea (UE)*, les organitzacions empresarials de l'Economia Social constitueixen una realitat econòmica i social no menyspreable, encara que, tal com reconeix la mateixa *Comissió Europea*, tenen una manca de reconeixement considerable.

En conjunt, es calcula que el sector representa un total de 8.590.000 llocs de treball, és a dir, el 6,45% de l'ocupació total de la UE i el 7,78% de l'ocupació remunerada de la UE.

Si es comptabilitza el treball voluntari en el si de les organitzacions sense ànim de lucre, assimilant cada 8 hores de tasca voluntària a un lloc de treball a temps complet, es podria estimar un augment de l'ocupació total en el Tercer Sistema de l'ordre del 10%.

Els canvis estructurals produïts en el curs de les dues últimes dècades del segle XX han generat noves organitzacions que pertanyen a l'Economia Social. Aquestes organitzacions sorgeixen per a satisfer noves demandes de la ciutadania, així com de les administracions públiques. Tanmateix, contribueixen a contrarestar les externalitats negatives d'unes taxes d'atur elevades i persistents, i de l'exclusió social.

Es constata que, durant la dècada dels vuitanta, l'augment que ha experimentat l'ocupació en el sector empresarial no lucratiu és extraordinàriament superior a l'augment generat en el conjunt de l'economia: Alemanya registrà un augment de l'ocupació no lucrativa de l'11%, mentre que en el conjunt de l'economia, el creixement se situà en el 3,7%. En el mateix període, França registrà una taxa d'augment de l'ocupació no lucrativa del 15,2% i una taxa d'augment de l'ocupació total del 4,2%; anàlogament, Itàlia registrà unes taxes d'increment del 39% i del 7,4%, respectivament¹.

En la primera meitat de la dècada dels 90 s'adverteix encara una acceleració en el ritme de creixement de l'ocupació no lucrativa: s'estima una taxa que s'aproxima al 24% en el cas de França, Alemanya, els Països Baixos i el Regne Unit. L'ocupació creada en el sector empresarial no lucratiu suposa més del 20% de la creació d'ocupació neta en aquests països.

Cal destacar que tres quartes parts d'aquests nous llocs de treball s'han generat en els sectors de l'educació, la sanitat i els serveis socials; altres camps d'activitat, com l'esport, la cultura i la formació ocupacional i professional, també registren percentatges considerables².

¹ (COM (2000) 196 final, pp12).

² (COM(2000) 196 final, pp,12).

L'Economia Social en l'àmbit de l'Estat Espanyol

Segons l'estudi del CIRIEC (1999), referit a l'Estat Espanyol, existien l'any 1998 un total de 423.703 llocs de treball, únicament en l'àmbit de les **cooperatives**, les **societats laborals** i les **mutualitats de previsió social**.

Per altra banda, es comptabilitzaven 473.750 llocs de treball remunerats a temps complert entre les **fundacions** i les **associacions** en l'any 1995. Segons aquestes xifres, més del 50 per 100 dels llocs de treball de l'Economia Social de l'Estat Espanyol han estat creats en el sí de les entitats sense ànim de lucre en els darrers anys.

Aquest creixement s'explica en part pel fort nivell d'externalització de determinades funcions que són responsabilitat de **les administracions públiques locals** i, sobretot, **autonòmiques**.

Es poden diferenciar dos tipus importants d'activitats:

- Producció de béns i serveis d'interès general o col·lectiu: prestació de serveis socials, serveis sanitaris, culturals, educatius, de formació professional, etc.
- Integració de les persones desocupades a través de l'experiència de treball:
 - creació i desenvolupament de **centres especials de treball i tallers ocupacionals** en l'àmbit de les **discapacitats objectivables**.
 - creació i desenvolupament **d'empreses d'inserció social pel treball** en l'àmbit de les **discapacitats socials**.

En definitiva, el fort desenvolupament que ha registrat l'estat de benestar en els darrers vint-i-cinc anys i, sobretot, l'estratègia de la gestió indirecte adoptada per les administracions públiques, es mostren com dues de les raons claus que expliquen el fort desenvolupament del **Tercer Sector**.

Perspectives de l'Economia Social

La Comissió Europea preveu el creixement de la importància econòmica i social de l'Economia Social en els propers anys com a conseqüència de:

a) - Des del punt de vista de la demanda:

1. L'augment de la renda disponible de les persones genera automàticament un augment de les seves demandes de benestar, i alhora fomenta l'aparició de noves demandes en l'àmbit dels serveis a les persones.
2. La massiva incorporació de la dona en el mercat de treball, en tant que genera una reducció de la capacitat productiva de la unitat familiar. L'ajust a la demanda desabastida es realitza a través de la mercantilització de certes activitats, que avui encara formen part de l'anomenada *esfera informal o comunitària* de producció de béns i serveis.

L'informe del 1998 de la *Comissió Europea* sobre *índex d'ocupació* preveu que, si s'adopta com a punt de referència la tendència seguida en els Estats Units, en la Unió Europea existeix un potencial de creació de nova ocupació xifrat en 10 milions de llocs de treball, únicament en l'àmbit dels ***serveis a les persones*** - *serveis socials, recreatius, educatius, sanitaris, d'assistència personal* -. En aquesta àrea del sector serveis és precisament on les organitzacions de l'Economia Social s'han mostrat més actives recentment, de forma que un gran nombre d'aquests serveis serien ofertats per les organitzacions de l'Economia Social.

b) - Des del punt de vista de la oferta:

El factor clau és **l'avantatge competitiva** que les entitats sense ànim de lucre han mostrat com a mecanisme de provisió de determinats serveis, i que conseqüentment ha impulsat el seu desenvolupament en els sectors *d'assistència als malalts i persones grans, serveis d'ajuda a les persones amb discapacitats reconegudes i amb discapacitats socials*, així com, en tot el que fa referència *als serveis d'assistència infantil, suport al fracàs escolar, guarderies, lleure, activitats extra escolars*, etc.

Tanmateix es considera que l'expansió del *sector no lucratiu* constitueix un fenomen d'importància estratègica per assolir la **igualtat d'oportunitats** i progressar cap a una societat més justa.

A mode de síntesi, la confluència de, per una banda la incorporació de la dona en el mercat de treball, i per l'altra, el desenvolupament del Tercer Sector en nous àmbits d'activitat econòmica els quals tradicionalment han estat responsabilitat de la dona en l'interior de la llar familiar, es configuren com un mecanisme de reconciliació de la vida laboral i familiar en les societats modernes i de creació de valor afegit.

No obstant, l'aprofitament d'aquest potencial de creixement de l'Economia Social podria veure's limitat per una sèrie d'obstacles que seria convenient eliminar. Obstacles que, en part són responsabilitat de les pròpies organitzacions del Tercer Sistema, mentre que en part depenen de factors que escapen del seu control directe, com són els que fan referència al *marc institucional, legislatiu i de finançament*.

2. Objectius de l'Estudi

2.1. Objectiu General

L'objectiu ha estat la construcció d'una **fotografia general** dels diferents components de l'Economia Social i de la seva rellevància econòmica i social com a sector empresarial creador de riquesa, llocs de treball i cohesió social.

2.2. Objectius intermedis

1. Elaboració d'**informes sectorials**, fonamentalment a partir del criteri de **forma jurídica i de branca de cooperativa**, els quals permetin realitzar una fotografia actualitzada de la realitat empresarial i social de l'Economia Social a Catalunya.
2. Fer una **anàlisi de l'actual reconeixement institucional** de l'Economia Social a Catalunya, a partir de l'**estudi específic de la normativa** que fa referència explícita a l'Economia Social o a algun dels seus components.

3. Analitzar el **nivell de reconeixement científic** de l'Economia Social a les **universitats catalanes**.
4. Avaluar la visualització mediàtica de l'Economia Social en els **mitjans de comunicació**.
5. Conèixer la **importància econòmica** de l'Economia Social dins l'economia catalana.
6. Elaborar propostes per tal de potenciar el **nivell de desenvolupament** de l'Economia Social dins la societat catalana.

Metodologia

Per a l'elaboració del Llibre blanc de l'Economia Social a Catalunya s'ha aplicat la següent metodologia:

1. Consulta de dades estadístiques i registres.
2. Anàlisi dels estats econòmics i financers pel període 1998-2000 de 100 empreses de l'Economia Social.

Col·laboracions

Per a la recollida de la informació econòmica financera de les empreses, s'ha obtingut la col·laboració de les següents organitzacions de representació:

- Federació de Cooperatives Agràries de Catalunya
- Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya
- Federació de Cooperatives de Serveis i de Cooperatives de Transportistes de Catalunya
- Federació de Cooperatives d'Habitatges de Catalunya
- Federació de Cooperatives d'Ensenyament
- Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya
- Federació de Societats Laborals de Catalunya
- Consell Nacional de la Joventut de Catalunya
- Associació Empresarial de la Iniciativa Social

Seminaris de treball

En el període d'abril a juliol dels 2001 es van celebrar 13 seminaris de treball. Un seminari per a cadascuna de les següents branques de l'Economia Social:

- Economia Social, Tercer Sector, Tercer Sistema
- Mutualisme de Previsió Social i Mútues d'Accidents de Treball i Malalties Professionals
- Cooperativisme Agrari
- Cooperativisme de Consum
- Cooperativisme de Serveis i de Transportistes
- Cooperativisme d'Habitatge
- Cooperativisme d'Ensenyament
- Cooperativisme de Treball Associat
- Societats Laborals
- Empreses d'inserció pel treball
- Empreses que presten serveis a les persones
- Associacions

Prèviament a cada seminari, es feu arribar un informe sectorial als assistents que després es treballava en sessions de quatre hores, a excepció del primer seminari que va tenir una durada de vuit hores.

Els objectius de cadascun d'aquests seminaris van ser fonamentalment:

1. Fer una presentació dels resultats provisionals obtinguts del treball empíric.
2. Contrastar l'opinió amb els actors implicats en cada sector.
3. Realitzar una valoració de les oportunitats i amenaces, tant internes com externes, de cada sector.
4. Plantejar propostes d'actuació, tant per a què les faci el propi sector com d'intervenció per al foment i promoció de l'Economia Social a Catalunya

En cadascun d'aquests seminaris monogràfics van participar:

- a) Els responsables polítics de l'Economia Social en el sector d'activitat corresponent.

- b) Els empresaris de l'Economia Social en el sector d'activitat corresponent.
- c) Els agents socials: sindicats.
- d) Els responsables del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya.
- e) L'equip de treball del Llibre blanc de l'Economia Social a Catalunya.
- f) Professionals experts en la temàtica a tractar.

La mitjana de persones que van participar en el conjunt d'aquests seminaris va ser de 25 persones. Això significa que van participar entorn a 325 persones en la realització d'aquest Llibre blanc de l'Economia Social a Catalunya.

Les intervencions realitzades en aquests seminaris eren gravades i posteriorment recollides en una nova redacció de cadascun dels informes sectorials. Senyalar que alguns dels informes van ser re-enviats a les federacions corresponents per a què donessin la seva conformitat final.

4. Continguts del Llibre blanc de l'Economia Social a Catalunya

L'objectiu d'aquesta secció és proporcionar l'estructura del llibre i explicar el context que justifica l'existència de cadascun dels capítols de l'Informe.

Aquest estudi ha estat coordinat per la Dra. Isabel Vidal, directora del Centre de Ciutadania i Societat Civil de la Universitat de Barcelona. Aquest informe es compon de vint-i-dos capítols més annexes. Els capítols segon i tercer són transversals. La Sra. Mercè Pizarro va escriure *L'entorn econòmic de l'Economia Social catalana*. Aquest primer capítol transversal conté una presentació de l'escenari internacional en el qual es mou l'economia catalana. Facilita una panoràmica del comportament de les principals variables macroeconòmiques en el curs dels darrers cinc anys, sobretot del comportament del PIB. Fa una anàlisi de l'evolució del mercat de treball, posant èmfasi en les seves transformacions i en com el desenvolupament de les activitats de serveis està reconfigurant el perfil del treballador/treballadora a Catalunya. Aquest capítol finalitza ubicant el comportament de l'Economia Social en aquest escenari d'actuació que és l'economia catalana. El capítol tercer, escrit

per la Dra. Isabel Vidal, tracta les diferents corrents acadèmiques que hi ha darrera dels conceptes d' Economia Social, Tercer Sector, Tercer Sistema. Avancem ja ara en aquesta presentació que els actors polítics a Catalunya van optar per identificar-se amb el nom d'Economia Social.

A continuació, l'Informe s'endinsa en l'àmbit de les anàlisis sectorials, dedicant un capítol per cadascuna de les expressions jurídiques que prenen les empreses i entitats de l'Economia Social. Es fa una excepció destinant un capítol a les empreses socials que actuen en l'àmbit de la inserció pel treball. Aquí es va decidir trencar el criteri de fórmula jurídica per facilitar la visibilitat d'aquest perfil d'empresa. En total 13 capítols aborden de forma sectorialitzada les diferents expressions jurídiques i tipus d'empreses i entitats de l'Economia Social per a l' activitat econòmica. Tots ells centren la seva atenció en les organitzacions que desenvolupen activitat econòmica. S'ha exclòs les organitzacions que fan activitats de representació i les que fonamenten el seu funcionament solament amb el treball voluntari.

Les anàlisis sectorials comencen amb un capítol destinat a les mutualitats *El Mutualisme: Les Mutualitats de Previsió Social i les Mútues d'Accident de Treball i Malalties Professionals*. S'inicia amb unes reflexions sobre els orígens, desenvolupament i fonaments del mutualisme com a tècnica de previsió social, considerat com un dels embrions moderns del que avui coneixem com a Seguretat Social. Encara que el mutualisme va néixer molt abans, es desenvolupa principalment en el segle XIX, com a conseqüència de la necessitat dels obrers d'organitzar-se per a resoldre de forma col·lectiva el risc de malaltia i la previsió de la vellesa. Aquest capítol, de marcat contingut jurídic, fa una anàlisi del règim jurídic de les mutualitats i de les seves principals notes caracteritzadores. Es fa un comentari a la Llei 28/1991 de Mutualitats de Previsió Social i la Llei 30/1995 de Ordenación y Supervisión de los Seguros Privados. El seu autor és el Dr. Ignasi Camós.

A continuació s'inicia un bloc constituït per set capítols que prenen el cooperativisme com a objecte d'estudi. Comença amb un capítol marc de presentació del Decret Legislatiu 1/1992, de 10 de febrer, pel qual s'aprova el text refós de la Llei de Cooperatives de Catalunya. La seva redacció va ser responsabilitat de la Sra. Carmen Chacón.

En la redacció dels capítols sectorialitzats ha participat un grup nucli més una persona experta en cada tema. Les persones que han compost el grup nucli que ha redactat el conjunt dels capítols sectorialitzats són: Dr. Joaquin Trigo, Dra. Isabel Vidal i Sr. Francesc Iglesias.

L'anàlisi sectorial per branques de cooperatives s'inicia amb el cooperativisme agrari. Es considera que l'entramat cooperatiu agrari a Catalunya constitueix un pilar fonamental pel desenvolupament tècnic, econòmic, social i d'equilibri territorial del país. Aquest capítol fa una trajectòria històrica d'aquesta branca del cooperativisme. Proporciona les dades registrals i la seva distribució per comarques; facilita l'estructura econòmica i els estats financers pels anys 1998 i 1999; emmarca el cooperativisme agrari en el marc de la política agrícola comuna i finalitza amb una anàlisi DAFO on els principals punts forts a subratllar són a) proximitat a un mercat molt important; b) existència d'un important complex agroalimentari català; c) orientació mercantil i poca dependència de les produccions més subvencionades per la PAC; d) ampli ventall productiu; e) tradició i arrelament. En conclusió, les cooperatives són un element estructurant de la societat en el món rural català més profund. Continuen essent actualment un element fonamental, no solament en l'economia sinó també en la societat dels municipis més agraris de Catalunya. Són essencials en l'organització i vertebració social. La Dra. Lourdes Viladomiu és l'experta que ha participat en la redacció d'aquest capítol.

Segueix amb l'anàlisi del cooperativisme de consum, en la qual ha col·laborat la Sra. Teresa Udina. Aquest capítol facilita l'evolució històrica del cooperativisme de consum a Catalunya. Presenta el nou cooperativisme: dades registrals i la seva distribució comarcal, estructura econòmica i financera i finalitza amb una anàlisi DAFO. Són organitzacions que, algunes d'elles, han desenvolupat un forta capacitat empresarial, fonamentada en la democràcia dels ciutadans i dels treballadors. Molt arrelades a l'entorn i al territori. Proposen el desenvolupament d'un pla estratègic de foment del cooperativisme de consum, ampliar les seves aliances estratègiques amb altres experiències d'àmbit comunitari i la creació de noves cooperatives en nous serveis per a les persones.

El capítol vuitè es destina a l'estudi del cooperativisme de serveis i de transportistes. En el context català, la distribució comercial és un sector d'ac-

tivitat econòmica amb un pes important. En el cas del cooperativisme de serveis i de transportistes i, des de la mobilització de recursos econòmics, existeixen dues activitats bàsiques: per una banda el sector de les cooperatives de comerciants minoristes, i per l'altra, les estructures de suport als transportistes autònoms. Aquest capítol comença amb una definició del cooperatives de serveis i de transportistes, enumerant les activitats o serveis que faciliten al soci; fa una presentació de les dades registrals, cita experiències cooperatives concretes i presenta els estats financers d'aquesta branca del cooperatives; reflexiona sobre els diferents models de creixement empresarial i finalitza amb una anàlisi DAFO on subratlla com a punts forts a) facilitar que els seus membres associats puguin augmentar la capacitat per a afrontar la dura competència de les noves formes de distribució i b) ser un instrument per a estabilitzar el treball autònom. Com a punt feble es constata la falta de visualització d'aquesta branca del cooperativisme en la societat catalana. La redacció d'aquest capítol va ser responsabilitat exclusiva del grup nucli de redacció del conjunt d'estudis sectorials.

A continuació s'aborda l'estudi del cooperativisme d'habitatge, amb la col·laboració del Sr. Antoni Heras. Durant l'any 2000, a Catalunya hi havia 50 cooperatives d'habitatge actives que van proporcionar el 15 per 100 de l'oferta d'habitatge protegit i van mobilitzar a 55.000 ciutadans. El capítol s'inicia fent una anàlisi del marc jurídic concret del cooperativisme d'habitatge. El segon punt descriu la seva importància en xifres; presenta la història recent i finalitza amb un apartat que tracta del futur immediat de les cooperatives d'habitatge. La principal reivindicació del sector és l'oferta insuficient de sòl públic.

El capítol desè tracta el cooperativisme d'ensenyament. Les cooperatives d'ensenyament i escolars poden ser de consum, de treball associat o mixtes. L'origen d'aquesta branca de la cooperació prové de mitjans de la dècada dels anys seixanta. Fins mitjans dels vuitanta va tenir un desenvolupament i ressò social. A partir d'aquest moment, i de forma progressiva, algunes s'integren en la xarxa pública d'escoles i altres mantenen la seva autonomia formal però són escoles fortament depenents del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya, al ser escoles concertades que estan proveint un servei públic. La redacció d'aquest capítol va ser responsabilitat exclusiva del grup nucli de redacció del conjunt d'estudis sectorials.

Finalitza el bloc amb un capítol destinat a l'estudi del cooperativisme de treball associat. L'any 2000 hi havia 4.000 cooperatives en actiu a Catalunya, que generaven 30.000 llocs de treball i que cotitzaven a la Seguretat Social. Aquest capítol comença amb la història del cooperativisme de treball associat des del segle XIX. Centra la seva atenció en el període de redescobriment i fort desenvolupament en el curs dels anys vuitanta. Es mostra que les cooperatives de treball associat vigoritzen el teixit productiu i creen ocupació en conjuntures econòmiques negatives, s'insereixen en el moviment de micro-empresa, actuen majoritàriament en el sector de serveis i estan presents en les activitats que pertanyen als nous filons d'ocupació. La redacció d'aquest capítol va ser responsabilitat exclusiva del grup nucli de redacció del conjunt d'estudis sectorials.

Posteriorment, es recupera el criteri de fórmula jurídica amb l'estudi de les societats laborals. Aquestes van néixer a contracor de qualsevol ortodòxia a finals dels anys setanta, com a conseqüència de la crisi industrial d'aquell moment. El naixement de les societats laborals va permetre desmitificar més d'un mite. Va permetre tornar a recordar que els treballadors també poden ser empresaris. Van mostrar que eren capaços de reflotar una empresa en crisi. El reconeixement institucional, a partir de 1986, permet el desenvolupament d'experiències empresarials ex-novo, procedents d'un petit grup de treballadors que volen crear el seu lloc de treball. La Llei de 1997 va facilitar encara més el foment d'aquestes iniciatives empresarials basades en ser molt intenses en treball. L'any 2000, el moviment d'empreses societats laborals estava comprès per 1.577 centres de producció i 9.640 treballadors en actiu. Són empreses de molt petita dimensió, tenen una importància creixent en els sectors de serveis i construcció, però una pèrdua relativa en el sector de la indústria, bressol de les societats laborals. La redacció d'aquest capítol va ser responsabilitat exclusiva del grup nucli de redacció del conjunt d'estudis sectorials.

Els capítols tretzè i catorzè tracten de les fundacions. En el primer d'aquests dos capítols es fa una presentació de la Llei actual de Fundacions catalana, realitzada per la Sra. Carmen Chacón, i una anàlisi de l'evolució històrica i anàlisi de la informació facilitada per la Direcció General d'Associacions i Fundacions del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya, la redacció de la qual va anar a càrrec del Sr. Francesc Iglesias. A continuació i amb capítol propi s'aborda l'estudi de les fundacions d'empre-

ses que realitzen activitats de mecenatge i patrocini. El responsable de la redacció d'aquest capítol va ser el Sr. Pere Clotas. Algunes empreses amb seu a Catalunya han constituït fundacions dotades amb recursos econòmics de l'empresa per dedicar-los a actuacions sense finalitat de lucre i d'interès general. Per altra banda, les caixes d'estalvi han creat fundacions que s'ocupen de portar a terme l'obra social i/o cultural de les mateixes. En paral·lel les empreses, cada dia amb més intensitat, estan aportant recursos econòmics en espècie o de treball a entitats i causes culturals, socials, esportives o sanitàries; és el que s'anomena patrocini empresarial. Aquest patrocini el practiquen no solament les fundacions de les empreses sinó moltes empreses que no han constituït fundació. Es calcula que durant l'any 2000, el patrocini, sense comptar les caixes, va ser de 40.000 milions pessetes. Una quarta part podria ser el que beneficia a les entitats catalanes. El capítol està estructurat de la següent forma: En primer lloc s'invoca el caràcter històric del mecenatge a Catalunya. A continuació es precisen els conceptes bàsics del que s'entén per patrocini empresarial modern. En el tercer apartat es fa una breu descripció de les característiques i situació del patrocini empresarial actual a Catalunya. Els dos apartats últims tracten respectivament les dues formes d'entitats realment pròpies de l'Economia Social: les fundacions d'empresa i les caixes.

A continuació, es troba el capítol que es dedica a fer una presentació del fenomen associatiu, elaborada pel Sr. Josep Martí. L'associacionisme ha esdevingut un element molt important en l'estructuració de la societat civil catalana. La lògica que la unificació d'esforços comporta més solidesa vers la finalitat que es pretén aconseguir és l'element clau sobre el que es basa la creació d'associacions. Els ciutadans i ciutadanes s'han agrupat per finalitats ben diverses. El procés evolutiu ens indica que l'associacionisme ha anat incidint en les noves problemàtiques que s'han generat a la societat. En el curs dels darrers vint-i-cinc anys ha desenvolupat una activitat empresarial gens menyspreable. És la fórmula jurídica que aporta una proporció més important del valor afegit brut i de llocs de treball del conjunt de les formes que pertanyen a l'Economia Social. En aquest capítol es fa una evolució històrica, s'analitzen els principals àmbits d'actuació i fonts de finançament de les associacions catalana. Es fa una anàlisi DAFO en la qual es constata com a punt feble l'insuficient nivell d'estructuració empresarial per a gestionar capacitats empresarials en creixement i com a punt fort es senyala la bona imatge i fort arrelament social que té l'associacionisme a Catalunya.

Els estudis per sectors o branques d'activitats finalitza amb l'anàlisi de les empreses d'inserció social pel treball. No es disposa d'una anàlisi sistemàtica de les empreses d'inserció pel treball. Recentment han vist augmentar el seu reconeixement institucional amb la Llei 12/2001 de 9 de juliol sobre mesures urgents de reforma del mercat de treball. Ara bé, des d'un punt de vista pràctic, no hi ha cap avantatge per a ser empresa d'inserció ja que les bonificacions a la contractació de persones que pertanyen a col·lectius exclosos socialment s'apliquen a qualsevol empresa. A Catalunya, les empreses socials d'inserció sol·liciten una regulació específica. La redacció d'aquest capítol va anar a càrrec de la Dra. Isabel Vidal i de la Sra. Carmen Chacón.

Una vegada analitzades cadascuna de les expressions i formes que pren l'Economia Social a Catalunya, els següents capítols tornen a abordar temes comuns al conjunt de les diferents formes i expressions que pren l'Economia Social. La seva redacció va anar a càrrec del Dr. Eduardo Rojo.

El primer capítol d'aquesta segona sèrie de caire transversal analitza les diferents mesures de foment de l'Economia Social en els àmbits de la Unió Europea, Organització Internacional del Treball, espanyol i català. És un capítol de comentari de llei i té el mèrit de recopilar en un mateix text els diferents mecanismes de promoció avui vigent.

A continuació, es presenten tres capítols que amb criteris diferents analitzen el grau d'integració i de reconeixement de l'Economia Social dins la societat catalana. El primer amb el títol *La visibilitat mediàtica de l'Economia Social a Catalunya* mostra de quina manera l'Economia Social és reflectida en la premsa catalana mitjançant una anàlisi dels fets que han esdevingut al llarg d'un determinat període de temps. El període de temps ha estat de 3 mesos. El nombre d'informacions recollides fou 548 i 131 el nombre de diaris i publicacions. Entre altres, les conclusions que s'obtenen són: el sector cooperatiu és el més present a la premsa a nivell provincial, a Tarragona i Lleida amb un 80%; mentre que a Barcelona i Girona no arriba a la meitat. Les fundacions configuren gairebé la meitat de les informacions de la província de Barcelona sobre Economia Social, mentre que a Tarragona i Lleida ronden el 10% cadascun. Les províncies de Barcelona i Girona presenten una diversificació més elevada de sectors de l'Economia Social que Tarragona i Lleida, on hi ha sectors absents com ara les empreses d'inserció i les societats

laborals. Quant a l'evolució de la presència de l'Economia Social a la premsa, i des d'un punt de vista general, la notícia d'Economia Social amb més presència i continuïtat a la premsa d'abast general tracta el sector d'associacions, a la d'abast comarcal, les fundacions i a la premsa econòmica, les cooperatives agràries. D'aquesta manera, els sectors de les associacions, fundacions d'empresa i patrimoni i les cooperatives agràries tenen la presència més notòria i estable durant el període analitzat. Les societats laborals mantenen una presència equilibrada i constant al llarg de tot el període analitzat; mentre que les cooperatives de crèdit són presents el darrer mes del període analitzat, indicador del to puntual del tractament informatiu que mereix aquest sector. No obstant, tret dels casos esmentats, la majoria de sectors de l'Economia Social tenen una evolució inestable (amb pujades i descensos) motivada pel caràcter puntual de la seva presència en la premsa general. Fet que possiblement es deu a l'absència d'una estratègia de comunicació. La seva redacció va anar a càrrec de l'empresa Comunicació Integral, societat cooperativa.

Un segon criteri per copsar el nivell d'integració real de l'Economia Social en la societat és constatar el seu grau de reconeixement científic i acadèmic dins la universitat catalana. Per avaluar aquest fenomen, el capítol estableix un conjunt d'indicadors de formació i recerca que s'analitzen, concretament durant el període 1990-2000, per a cada universitat catalana: Universitat de Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Girona, Universitat Internacional de Catalunya, Universitat de Lleida, Universitat Oberta de Catalunya, Universitat Politècnica de Catalunya, Universitat Pompeu i Fabra, Universitat Ramon Llull, Universitat Rovira i Virgili i Universitat de Vic. Els indicadors de formació i recerca establerts, a partir dels quals es basa l'estudi, són els següents: i) assignatura impartida, ii) estudis publicats, iii) tesis realitzades en els darrers deu anys, iv) publicacions periòdiques, v) cursos de doctorat, vi) postgraus i mestratges i vii) unitats i centres de recerca. Els resultats obtinguts han estat els següents: a nivell de formació de pre-grau, les matèries relacionades amb l'economia de la cooperació estan absents a excepció de les Escoles d'Empresarials i Relacions Laborals de la Universitat de Barcelona. A nivell de doctorat, solament es tracta el tema de forma indirecta i on hi ha una certa presència és en cursos de postgrau i mestratge. Hi ha una unitat de recerca especialitzada en temes d'Economia Social que és el Centre de Ciutadania i Societat Civil ubicat a la

Universitat de Barcelona i no hi ha cap departament ni àrea de reconeixement relacionada amb l'economia de la cooperació. Es proposa major presència en l'àmbit universitari aconseguint que l'assignatura d'Economia Social sigui matèria d'estudi en els plans docents de les llicenciatures de Dret, d'Econòmiques, Administració i Direcció d'Empreses, Ciències Polítiques, Sociologia i Ciències del Treball; les diplomatures d'Empresarials, Relacions Laborals i de Gestió i Administració Pública de totes les universitats catalanes. Incentivar que els crèdits de pràctiques d'ensenyament es duiguin a terme en entitats i empreses de l'Economia Social. Crear les condicions per a què els joves investigadors puguin fer carrera docent, estudiant i fent recerca en temes relacionats amb l'Economia Social. Es va encarregar a la Sra. Cristina Valls la seva realització.

En el capítol que es presenta a continuació, també es pretén aprofundir en la presència de l'Economia Social en el nostre entorn cultural però, en aquest cas, a partir d'una recopilació i posterior anàlisi descriptiva dels llibres, les revistes, les publicacions, divulgacions monogràfiques, etc., sobre Economia Social que han estat editats a Catalunya en els darrers vint anys. La Sra. Àngela Gabàs es va responsabilitzar de la seva elaboració. Es presenta un fons bibliogràfic fruit de la recopilació realitzada mitjançant el buidat de les referències que apareixen als catàlegs bibliogràfics de les universitats catalanes, així com de l'accés als fons bibliogràfics d'altres institucions. Concretament, es tracta d'un fons conformat per 353 referències bibliogràfiques, que en cap moment es pretén exhaustiu de totes les publicacions existents sobre Economia Social a Catalunya, sinó que es presenta com una mostra que permet assolir un doble objectiu. Per un costat, s'ofereix un fons de referència bibliogràfica força complet que es converteix en una eina útil i eficaç per a investigadors i actors socials. Per una altra banda, classificant per temàtiques les referències d'aquest fons, es poden conèixer quins sectors de l'Economia Social gaudeixen de més publicacions, així com quines són les àrees més desconegudes, aquelles sobre les quals són escassos els estudis i publicacions.

Abans d'arribar al capítol final de resum i propostes hi ha un capítol previ que es destina a reflexionar sobre la nova gestió pública i les organitzacions de l'Economia Social a Catalunya. És un capítol on s'aplica l'anàlisi de la ciència política, el Sr. Xavier Torrens s'encarregà de la seva redacció. Es considera que

Catalunya és un país europeu caracteritzat per la tradició històrica del seu teixit social. Tot i així la societat catalana té avui el repte de la creixença i l'eixamplament de l'espai de les entitats de l'Economia Social. Això significa professionalització creixent del sector, tant en la gestió com a empresa social com en el seu protagonisme com a actor polític. El capítol planteja que poden anar lligats tres factors: la modernització de l'administració amb la nova gestió pública, l'impuls de les xarxes de polítiques públiques i la consolidació de les organitzacions de l'Economia Social. S'inicia plantejant el context institucional on es desenvolupen les organitzacions de l'Economia Social. A continuació connecta el model de la nova gestió pública amb el creixement del Tercer Sector. Posteriorment, vincula l'esmentada creixuda amb una vessant externa pròpia de la nova gestió pública, la xarxa de polítiques públiques. En les següents dues seccions exposa la construcció d'un entorn que tingui com a resultat la potenciació de l'Economia Social, així com les resistències a aquest nou redisseny. Per últim, s'ofereix una mostra de propostes en la línia del camí enunciat. En suma, es formula l'apropament a l'enfocament de la nova gestió pública en relació a les organitzacions de l'Economia Social, incorporant-les al nou paradigma d'elaboració de polítiques públiques.

L'últim capítol es destina a fer un resum de les característiques preferentment empresarials que a l'inici d'aquest tercer mil·lenni presenten les diferents expressions de l'Economia Social. S'opta per l'anàlisi numèrica ja que els indicadors quantitius s'han convertit en un mitjà de comunicació en la nostra societat. Ara bé, l'emprament d'aquest llenguatge no significa que l'equip de treball d'aquest estudi no estigui absolutament convençut que l'aportació principal que fa l'Economia Social a la societat catalana és el ser capaç de desenvolupar una activitat empresarial basada en la persona i que els seus objectius són cohesió i equilibri social. S'obté que per a l'any 2000 l'Economia Social representà entre el 5 i el 7 per 100 del Producte Interior Brut català i va generar entre el 10 i el 11 per 100 de l'ocupació catalana. S'acaba el capítol amb un conjunt de propostes. Aquest capítol ha estat escrit íntegrament per la Dra. Isabel Vidal.

5. Equip de treball

Com s'ha fet palès en l'apartat anterior, el present Llibre blanc de l'Economia Social a Catalunya ha estat elaborat per un equip interdisciplinar.

La informació i el treball empíric ha estat proporcionat pel personal tècnic i pels líders polítics així com pels membres de les federacions de les diferents expressions de l'Economia Social. La redacció de la informació facilitada ha estat realitzada per experts en cadascuna de les matèries. Al ser un treball on abunden temes d'índole tant diversa, es feia obligat comptar amb la col·laboració d'experts. Per a la redacció han intervingut economistes, sociòlegs, comptables, estudiosos de la ciència política i consultors. Els capítols que contenen anàlisi sectorial estan escrits per un equip de treball interdisciplinari compost entre dues i quatre persones. Els capítols transversals són, en general, capítols escrits per un sol autor. Han participat professors de les Universitats de Barcelona, Girona, Autònoma de Barcelona i Pompeu Fabra. La direcció ha anat a càrrec del Centre de Ciutadania de la Societat Civil de la Universitat de Barcelona amb el suport del Centre d'Iniciatives de l'Economia Social. Com a coordinadora d'aquest estudi em sento en deute amb totes les persones que han fet possible elaborar aquest Informe en sis mesos. Aquest estudi ha rebut un nivell de col·laboració inestimable. Moltes persones han intervingut i a totes elles moltes gràcies. M'agradaria assenyalar, també, que les persones que estudiem la societat civil sovint no deleguem tota la nostra confiança en la classe política i en els seus gestors. No obstant aquesta afirmació, en aquest cas he de reconèixer públicament que el principal nivell de col·laboració s'ha rebut de la pròpia Direcció General de l'Economia Social del Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya i en concret de tres persones, Emili Torrente, Roser Hernández i Francesc González, tres històrics de la gestió pública que s'han bolcat en la realització de l'estudi. Demanar-los que facin el possible per a què els polítics d'aquest país entenguin que l'Economia Social abasta un àmbit més ampli que les cooperatives i les societats laborals.

Ara només resta desitjar-vos una útil i entretinguda lectura.

CAPÍTOL II

ENTORN ECONÒMIC DE L'ECONOMIA SOCIAL CATALANA

L'economia catalana ha viscut, els darrers vint anys, un intens procés de modernització, que s'ha traduït en un canvi substancial de la seva estructura productiva, amb un creixent pes relatiu del sector serveis, especialment d'aquells adreçats al mercat, com ara els serveis financers i a les empreses, transport, comerç, educació i sanitat, entre altres. En línia amb el que ha succeït a la resta d'economies occidentals, l'activitat econòmica a Catalunya ha evolucionat aquests anys determinada pels efectes d'aquests factors:

- a) Els canvis en l'estructura familiar, amb un interès creixent per serveis personals, cultura i ensenyament;
- b) La modificació dels hàbits de consum de les famílies, associada a l'augment de la renda disponible i a la satisfacció de les necessitats més bàsiques;
- c) L'externalització d'activitats de les empreses, de manera que aquestes passen de ser comptabilitzades com a industrials a formar part del sector serveis;
- d) La liberalització de serveis que eren monopolis naturals o amb restriccions a la competència;
- e) El desenvolupament de les activitats de la societat de la informació i les noves tecnologies;

- f) La necessitat d'una formació continuada per potenciar i ampliar les capacitats de l'actiu més important de la realitat actual: el coneixement humà.

En la dècada dels noranta, l'estructura productiva a Catalunya ha consolidat el procés de reequilibri entre l'hegemonia de les activitats de caràcter industrial, amb un pes relatiu mitjà del 29 % sobre el producte interior brut i, el creixent avenç de les activitats terciàries, amb un pes relatiu mitjà del 54 %. Aquest dinamisme del sector serveis s'ha reflectit en el mercat de treball català, on el tret característic ha estat la terciarització de l'ocupació, atès que totes i cadascuna de les branques dels serveis van incorporar treballadors de mitjana el període 1977-2000, mentre que de la resta de subsectors només les indústries transformadores van incrementar l'ocupació. Així, en un entorn globalitzat com l'actual, caracteritzat per un elevat grau de competitivitat i on la riquesa de les nacions i la seva capacitat de competir depèn bàsicament del desenvolupament tecnològic i de la qualitat dels factors, el sector serveis adquireix importància com a font d'ocupació i d'activitat econòmica futura. Des de la perspectiva dels jaciments d'ocupació i riquesa a Catalunya, els propers anys es destaca el paper dels sectors de la informàtica, de les telecomunicacions, del comerç i de la distribució, dels mitjans de comunicació, dels serveis financers, del medi ambient, de la seguretat, de l'esport, de l'hoteleria, del turisme i de la indústria de l'oci.

Les transformacions de l'activitat sectorial i el mercat de treball a Catalunya es concentren durant la segona part de la dècada dels noranta, en un moment en què l'economia catalana va registrar un creixement mitjà del 3,6 %, molt per damunt del 0,7 % del període 1992-1994, però per sota del 4,3 % de mitjana de l'anterior fase expansiva, el període 1988-1991. Les perspectives per a l'any 2001 són de continuïtat del dinamisme econòmic, tot i que a un ritme més moderat, que seria del 3,1 % (3,9 % l'any 2000), segons les previsions de Caixa Catalunya que va fer públiques el seu informe de primavera de 2001. En aquest sentit, aquest alentiment s'ha d'emmarcar en un context internacional caracteritzat per un to d'incertesa davant la brusca desacceleració dels EUA i la debilitat de l'economia japonesa. Tanmateix, els resultats dels indicadors d'activitat a Catalunya els primers mesos d'enguany i les perspectives sobre l'evolució del mercat de treball (2,7 % d'augment de l'ocupació previst per al 2001) permeten avançar que la moderació del crei-

xement del PIB esdevindrà una pausa en el notable dinamisme dels darrers anys, lluny de convertir-se en el primer pas vers una recessió.

L'alteració de les relacions entre l'activitat econòmica i el mercat de treball a Catalunya, constatada en els darrers anys, s'aguditzarà aquest nou mil·lenni, en línia amb el que succeirà a la resta de països avançats, atès que continuarà el procés de terciarització de l'economia, impulsat pel desenvolupament de la "societat de la informació o del coneixement" i, en particular, de les noves tecnologies. Aquestes estan reconfigurant l'àmbit socioeconòmic i les relacions de les empreses amb els seus clients i fan necessària la contínua reinvençió d'estratègies i el fet de centrar-les en la generació de valor afegit. I tot això amb la rapidesa del pensament, perquè guanyar o perdre posicions depèn de la manera com es capti, es gestioni i s'utilitzi la informació. Per primera vegada es pot treballar des de la imaginació en comptes d'evolucionar des del passat. La diferència entre allò que es pot imaginar i allò que es pot aconseguir mai no ha estat tan petita.

Aquesta nova visió dels negocis dins el context de la nova economia ha de servir a les administracions públiques i a les institucions per determinar el model de país, comunitat autònoma i ciutat més adient a la nova realitat del coneixement i la tecnologia. Addicionalment, el nou context socioeconòmic permet consolidar el paper, cada vegada més important, realitzat per les empreses d'economia social com a generadores de riquesa i d'ocupació, atès que són entitats i empreses que gestionen i organitzen, amb autonomia i seguint regles privades, la provisió de serveis d'interès col·lectiu per a la comunitat i es caracteritzen per la seva proximitat al territori i a la realitat local.

1. L'àmbit internacional de l'activitat econòmica catalana

La primavera de l'any 2001, les perspectives de les principals institucions sobre l'evolució de l'economia mundial els propers mesos són menys favorables del que es preveia la tardor de 2000, i s'han concretat en una rebaixa del creixement econòmic mundial, atesa la persistent preocupació per l'aterratge de l'economia dels EUA, més brusc del que estava previst inicialment, i per la debilitat de l'economia japonesa, en un context d'alentiment de l'avenç de

l'àrea de l'euro i els països emergents i en desenvolupament. Per àrees geogràfiques, les previsions de l'FMI i de la Comissió Europea per a l'any 2001 reflecteixen la davallada del ritme del creixement dels EUA (1,5 % i 1,6 %, des del 5 % registrat el 2000), la debilitat de l'economia del Japó per recuperar-se (0,6 % i 1 %, des de l'1,7 %), alhora que confirmen el relleu de l'àrea de l'euro com a impulsor de l'activitat econòmica mundial, tot i que també moderarà el ritme de creixement del PIB (2,4 % i 2,5 %, des del 3,4 % el 2000). Tanmateix, els organismes internacionals preveuen que la desacceleració sigui moderada i no es perllongui més enllà de l'any 2001. Aquesta percepció s'explica per la rapidesa de resposta de les autoritats monetàries davant els primers símptomes de desacceleració, per la contenció de l'augment del preu del petroli, pel marge de maniobra de la política econòmica i per la menor vulnerabilitat davant els riscos financers i exteriors.

Quadre 1.1. Previsions sobre el creixement econòmic mundial

Taxes de variació interanual en percentatge

	2000 ¹	FMI		Comissió Europea	
		2001	2002	2001	2002
EUA	5,0	1,5	2,5	1,6	3,0
Japó	1,7	0,6	1,5	1,0	1,3
Àrea de l'euro	3,4	2,4	2,8	2,8	2,9
Sud-est asiàtic i Pacífic	6,9	5,9	6,3	n.d.	n.d.
Economies en transició	5,8	4,0	4,2	4,4	4,8
Amèrica Llatina i Carib	4,1	3,7	4,4	3,5	3,9
Món	4,8	3,2	3,9	3,3	3,9

1. Dades efectives.

Font: FMI, Banc Mundial i Comissió Europea.

L'economia dels principals socis comercials catalans, Alemanya, França i Itàlia, va recuperar dinamisme l'any 2000, amb un creixement a l'entorn del 3 %, la qual cosa va permetre que les vendes catalanes en aquesta zona augmentessin un 16,7 %, el registre més elevat dels darrers quatre anys, però inferior al 19,4 % registrat pel total de les vendes catalanes a l'exterior. Aquest fet s'explica per la pèrdua de competitivitat catalana en l'àrea de l'euro associada a la mateixa debilitat de l'euro. En aquest context, un dels trets característics dels darrers anys noranta i del 2000 va ser la pèrdua de pes relatiu dels principals socis comercials sobre el total de vendes exteriors catala-

nes, atès que va passar d'un 44,5 %, en el període 1994-1998, a un 41,7 %, l'any 2000. Les perspectives econòmiques per a aquests tres països, en línia amb les de l'economia mundial, són de moderació del ritme d'avenç del PIB a l'entorn del 2,5 %; un registre, però, que encara es pot considerar expansiu.

Quant a la resta de socis comercials de Catalunya en l'àrea de l'euro, destaquen Portugal, Holanda i Bèlgica-Luxemburg, amb una participació sobre el total de vendes exteriors catalanes del 15,1 %. L'acceleració de l'activitat econòmica en aquests països l'any 2000, amb creixements del 3,3 % a Portugal i del 3,9 % a Holanda i Bèlgica-Luxemburg, va impulsar les exportacions catalanes, que van registrar augments del 8,7 %, les adreçades a Portugal, del 15,4 %, les vendes a Bèlgica-Luxemburg, i del 31,6 % les adreçades a Holanda. Les previsions sobre l'evolució econòmica en aquests països també es caracteritza per l'alentiment del ritme expansiu.

Les vendes exteriors catalanes adreçades als EUA van créixer d'un 19,1 % de mitjana el període 1999-2000, per damunt l'11,1 % del total de vendes, en línia amb el dinamisme de l'activitat econòmica. En aquest sentit, preocupa l'evolució d'aquestes vendes l'any 2001, en el context de clara desacceleració econòmica als EUA i de la trajectòria més moderada de la demanda interna. Finalment, s'ha de posar en relleu la progressió de les vendes catalanes a Amèrica llatina i a Àsia. Així, tot i que l'impacte de la darrera crisi financera es va fer notar en les vendes exteriors a aquestes zones, la recuperació econòmica l'any 2000 es va traduir en un notable augment de les exportacions catalanes, d'un 19,8 % a Amèrica llatina i d'un 31,2 % a Àsia, tot consolidant el guany de quota de mercat de Catalunya al llarg de la dècada dels noranta.

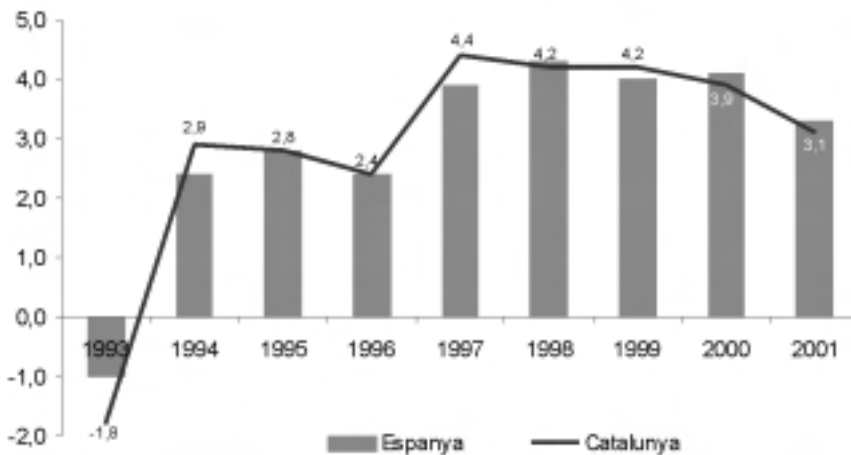
2. La realitat econòmica de Catalunya

L'actual context internacional, presidit per la incertesa sobre la recuperació dels EUA, la debilitat econòmica del Japó i l'evolució del preu del petroli, a més de l'impacte que el seu augment tindrà sobre els preus de consum, la renda i les expectatives de les famílies, s'està fent sentir en l'economia europea i, per tant, en les economies espanyola i catalana. Aquesta situació ha fet necessària una revisió a la baixa del creixement econòmic de Catalunya l'any 2001, des del 3,4 % previst inicialment per algunes institucions, fins al

3,1 % d'ara. Tanmateix, aquesta moderació del creixement del PIB s'ha d'emmarcar en un context notablement dinàmic dels darrers anys noranta. Una de les notes característiques de la fase expansiva actual ha estat l'assoliment d'un ritme d'avenç del PIB molt semblant al que s'havia registrat per al conjunt de l'Estat espanyol, quan, en etapes expansives anteriors, s'havia constatat una acceleració econòmica més accentuada a Catalunya. Tanmateix, encara perdura el paper de Catalunya com a capdavantera a l'hora d'avançar l'aparició dels símptomes de recuperacions o alentiments futurs.

Gràfic 2.1. Evolució del PIB a Catalunya i Espanya¹

Taxes reals de variació interanual en percentatge. Cicle-tendència

1. Previsions de Caixa Catalunya per a l'any 2001

Font: INE, IDESCAT i Caixa Catalunya

Des de la perspectiva de l'oferta, l'any 2000 es destaca la notable recuperació de l'activitat del sector agrari, que va passar de registrar una davallada del 3,6 % l'any 1999 a un creixement del 6,3 %, com també l'acceleració del dinamisme de la indústria (4,8 %, des del 3,9 % el 1999). Quant a la construcció, l'activitat sectorial es va alentir notablement, amb un avenç del 3,5 %, des del 10 % el 1999 i, segons el perfil cíclic, va assolir un mínim el segon semestre de l'any 2000. Tanmateix, els resultats mensuals d'indicadors d'activitat i ocupació en la construcció permeten matisar aquesta notable desac-

celeració i emmarcar-la com una correcció lògica dels elevats registres d'anys anteriors, alhora que no es descarta que l'IDESCAT faci una revisió d'aquest perfil cíclic. Finalment, els serveis van mantenir el dinamisme al voltant del 3,5 %, en consonància amb l'evolució del consum privat i la inversió productiva.

Les previsions per a l'any 2001 apunten a un alentiment de l'activitat de tots els sectors productius, en particular de l'agricultura i de la indústria. La construcció mantindrà la tendència baixista amb una pèrdua d'impuls de l'edificació, i els serveis moderaran el creixement fins al 3 %, el registre més baix des de 1996.

Quant a la perspectiva de demanda, l'anàlisi destaca que la demanda interna va moderar l'any 2000 (3,1 %) els notables registres assolits el període 1997-1999 (5,2 % de mitjana), mentre que la demanda externa va mantenir el caràcter positiu de la seva aportació al creixement del PIB. La trajectòria de la demanda interna, més moderada que la registrada per l'agregat de l'activitat, permet avançar que el creixement econòmic recupera solidesa, fet que es mantindrà l'any 2001 segons les previsions de les principals institucions d'anàlisi de l'economia catalana. Un dels trets característics de l'any 2000 va ser la pèrdua de dinamisme de la inversió (2,7 %, des del 8,9 % el 1999), que va assolir un mínim cíclic el segon semestre de l'any, amb un modest avenç de l'1,9 %. Aquesta tendència d'alentiment es va reflectir tant en la inversió productiva (2,1 %, des del 5,4 % el 1999) com en la inversió adreçada a la construcció (4,8 %, des del 10,5 % el 1999). D'altra banda, es destaca el comportament força expansiu que presenta el consum privat (3,9 %), tot i que es va moderar respecte al 1999 (4,4 %).

L'any 2001 les previsions sobre l'evolució dels components de demanda apunten a un tret diferencial respecte al 2000, com és la moderació del consum privat, amb un registre previsiblement inferior al 3 % per primera vegada des del 1994, i la recuperació de la inversió productiva. L'alentiment del consum de les famílies i institucions sense finalitat de lucre al servei de les llars s'explica per la menor progressió de la renda real, en un context de tensions inflacionistes, l'avenç més contingut de la creació d'ocupació i el drenatge fiscal associat a la manca de modificació de les tarifes de l'IRPF. Així mateix, també s'han de considerar factors importants la davallada de la riques-

sa financera de les famílies, derivada de les importants oscil·lacions dels índexs borsaris, la saturació en l'adquisició de béns durables, l'augment del nivell d'endeutament per l'adquisició d'habitatge, en un marc de tensions alcistes dels preus dels immobles i l'alentiment en el ritme de creació de noves llars.

Els resultats dels principals indicadors d'activitat, els primers mesos de l'any 2001, semblen confirmar les previsions. La producció de la indústria catalana ha registrat una davallada del 0,4 % el primer trimestre, lluny de l'augment del 8,4 % el mateix període de l'any passat. Les branques que han evolucionat més favorablement han estat les del material de transport, química, tèxtil i la indústria alimentària. L'afebliment de l'activitat industrial s'ha traduït en un deteriorament del clima empresarial fins a un saldo de 0,9 punts el període gener-febrer d'enguany, 2,9 punts per sota el saldo del mateix període de 2000. Respecte a l'activitat de la construcció, els indicadors avançats, com ara els habitatges iniciats i la licitació oficial, han confirmat l'evolució més moderada, tot i que en un context encara expansiu. Enguany, un dels elements rellevants ha estat l'aparició dels primers símptomes de moderació dels costos de la construcció (0,8 % el gener de 2001), després dels registres superiors als 10 % assolits l'any 2000. En relació amb l'activitat del sector serveis, el primer trimestre de 2001 destaca l'alentiment de la notable expansió de l'activitat turística, amb un augment del 2,2 % de les pernoctacions hoteleres. Aquesta taxa contrasta amb l'elevat 18,5 % registrat el primer trimestre de l'any passat. Aquesta tendència s'explica per la davallada del turisme nacional i la moderació de l'estranger. Tanmateix, els registres han estat més favorables que els del conjunt de l'Estat espanyol.

Finalment, un dels trets característics de l'actual fase expansiva de l'economia catalana ha estat la trajectòria alcista dels preus de consum, que l'abril han registrat un creixement del 4 % interanual. Tanmateix, es destaca la reducció del diferencial de preus amb Espanya, el qual des de les quatre dècimes de mitjana l'any 2000 ha arribat a desaparèixer l'abril, en bona part a causa de l'evolució més continguda de la demanda interna a Catalunya.

El sector financer català es va caracteritzar, la dècada dels noranta, per creixents pressions competitives en un entorn de globalització, desinterme-

diació¹ i noves tecnologies. Però els esforços realitzats han demostrat que s'ha registrat una millora de l'eficiència i del dinamisme de les institucions financeres que operen en el mercat financer. Així, es destaca l'impacte dels processos de concentració dels bancs sobre la xarxa d'oficines i el disseny d'estratègies equilibrades entre el *click* i el *brick*, és a dir, entre la distribució a través dels nous canals establerts pel desenvolupament tecnològic (caixer automàtic, telèfon, Internet, telefonia mòbil, televisió digital...) i el canal tradicional de les oficines. En aquest sentit, i de la mateixa manera que en el conjunt de l'Estat espanyol, les caixes d'estalvi van incrementar la seva plantilla en un 50,0 %, mentre que la dels bancs es va reduir un 27,0 %, i van passar de tenir una tercera part de la quota de mercat del sistema financer a administrar gairebé la meitat dels dipòsits del sistema.

Quadre 2.1. Evolució anual del crèdit intern a empreses i famílies a les demarcacions catalanes

Taxes de variació interanual i distribució territorial en percentatge

	Barcelona	Girona	Lleida	Tarragona	Catalunya
Taxes de variació					
1990	12,9	16,0	15,9	20,4	13,8
1991	24,2	12,4	16,3	11,0	21,8
1992	13,7	9,5	8,5	7,6	12,7
1993	-1,8	2,3	8,8	4,9	-0,6
1994	9,0	7,1	7,4	7,0	8,6
1995	8,2	8,7	9,3	6,3	8,0
1996	8,5	8,7	3,8	7,1	8,1
1997	14,8	11,4	11,7	16,8	14,4
1998	18,3	14,6	17,1	18,1	18,0
1999	16,2	14,4	13,6	19,7	16,2
2000	16,1	15,4	13,7	13,8	15,8

Font: Banc d'Espanya

Quant a l'anàlisi del crèdit intern a empreses i famílies per demarcacions catalanes, i d'acord amb les dades publicades pel Banc d'Espanya, destaca la continuïtat del seu dinamisme l'any 2000 a Barcelona (augment del 16,1 %) i Lleida (13,7 %), l'acceleració a Girona (15,4 %, des del 14,4 % el 1999) i la moderació a Tarragona (13,8 %, des del 19,7 % el 1999). Tanmateix, l'evolució

¹ S'entén per desintermediació, el procés de desaparició dels intermediaris en les transaccions realitzades al mercat com a conseqüència dels increments de productivitat, és a dir, és com una distribució directa entre productor i consumidor.

ció trimestral del crèdit al sector privat en la demarcació de Barcelona ha situat el màxim de l'any durant el segon trimestre, amb un avenç del 18,9 %, en sintonia amb el que ha succeït al conjunt de Catalunya. Aquest fet no ha de sorprendre si es considera que el crèdit intern a Barcelona determina el 81,5 % del total català. Pel que fa a l'evolució dels dipòsits de bancs i caixes per demarcacions l'any 2000, es destaca el manteniment del dinamisme a Tarragona (12,1 %), l'acceleració a Girona (12,9 %, des de l'11,9 % el 1999) i les davallades a Barcelona (4,6 %, des del 5 % el 1999) i Lleida (5,3 %, des del 17,9 % el 1999).

3. El mercat de treball català: principals transformacions

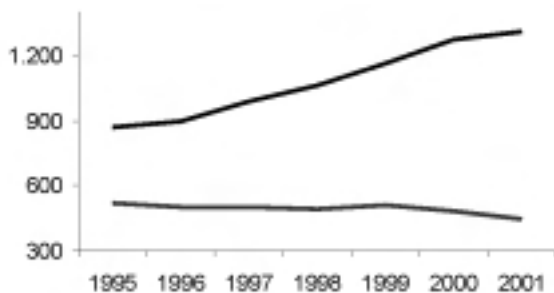
La dinàmica de l'activitat econòmica l'any 2000 es va traslladar al mercat de treball, on els principals indicadors, l'Enquesta de Població Activa i els registres d'afiliats a la Seguretat Social, confirmaren el bon comportament de l'ocupació per sisè any consecutiu. El nombre d'ocupats va arribar a 2.476,1 milers de persones, registre que suposa un creixement del 3,2 % respecte a l'any 1999. Aquest fet va permetre la davallada del nombre d'aturats fins als 239,9 milers de mitjana l'any 2000 (284,8 milers el 1999), tot i el notable increment de la població activa de 32.400 persones, que va situar el nombre total de la població activa catalana en 2.716 milers de persones, dels quals 1.563,2 eren homes (58,3 % del total) i 1.152,8 dones (41,7 %). En aquest context, el volum de contractes de treball registrats a Catalunya l'any passat va arribar als 2.241.983, el més elevat de l'actual fase expansiva. D'altra banda, l'afiliació a la Seguretat Social va créixer un 6 % de mitjana anual, en la línia dels dos anys anteriors, però va començar a mostrar signes de moderació del notable avenç els darrers mesos de l'any, que s'han confirmat el primer trimestre de 2001, amb un creixement del 5,1 %.

Des de la perspectiva sectorial, el paper més dinàmic quant a la creació d'ocupació l'any 2000 va correspondre al sector de la construcció, amb un creixement mitjà anual del 5 %, des del 4,5 % el 1999. La indústria va confirmar el bon comportament amb un augment de l'ocupació del 3 %, deixant enrere la davallada del 0,7 % registrada el 1999 i recuperant dinamisme a mesura que avançava l'any. Quant als serveis, es destaca que el notable increment del 4,1 % suposa, tanmateix, una moderació respecte al 5,9 % d'aug-

ment el 1999. Els registres disponibles del primer trimestre de 2001 accentuen les tendències de l'any passat, amb acceleracions del ritme de creació de llocs de treball a la construcció (7,4 % d'augment respecte al primer trimestre de 2000) i la indústria (5,5 %), mentre que al sector serveis s'ha registrat una davallada de l'ocupació de l'1,1 %.

Per tipologia de contracte, l'ocupació assalariada al sector privat l'any 2000 va créixer un 5,3 %, un registre notable però inferior al 7,5 % de 1999, que va situar el total d'assalariats en 1.760,8 milers de persones de mitjana, de les quals, un 72,4 % tenien contracte indefinit. Els darrers anys noranta, el dinamisme de l'activitat econòmica es va traslladar al mercat de treball, com reflecteix la davallada de la taxa de temporalitat des del 37,4 % fins al 27,6 % el 2000. Així, des de 1995 el nombre total d'assalariats amb contracte indefinit va passar dels 866,1 milers de persones als 1.274,2 milers l'any 2000. Aquesta tendència no es reproduïx en el cas de la contractació temporal, atès que es va passar de 518,2 milers de persones a 486,5 milers el 1999.

Gràfic 3.1. Evolució de l'ocupació assalariada per tipologia de contracte
Milers de persones

Nota: Dades del primer trimestre per a l'any 2001

Font: EPA (INE)

Tanmateix, és la visió a llarg termini del mercat de treball català la que posa de manifest el comportament diferenciat per col·lectius i subsectors d'activitat, en un context de transformacions demogràfiques i del teixit pro-

ductiu català, fluxos creixents d'entrada al mercat de treball i reestructuracions de la demanda per satisfer els requeriments de formació de la mà d'obra mitjançant l'augment de la dotació del capital humà. El mercat de treball a Catalunya va generar més de 340.000 llocs de treballs nets en les dècades dels vuitanta i noranta, fins a assolir una xifra de 2,47 milions d'ocupats de mitjana l'any 2000. Aquest registre agregat respon, com s'ha apuntat, a un comportament diferenciat dels seus components.

L'any 1977, del total d'ocupats a Catalunya, 604,4 milers eren dones, un 29,1 %, i 1.473,9 milers eren homes (70,9 %), una estructura que es va mantenir fins l'any 1985, tot i que la fase recessiva viscuda els primers anys vuitanta va suposar la pèrdua de més de 350 mil llocs de treball, dels quals 93,2 mil eren del col·lectiu femení i els 260,3 mil restants del masculí. La recuperació econòmica de la segona part de la dècada dels vuitanta es va traduir en un important dinamisme del mercat de treball català, amb un volum d'ocupats de 2.223 milers de persones l'any 1991 i un guany de pes relatiu de les dones (34,7 % del total) en detriment dels homes (65,3 %). Tanmateix, el cicle va canviar en un context internacional d'incertesa i a causa d'unes decisions massa forçades de política monetària a Espanya i es va iniciar una pèrdua significativa de llocs de treball de prop de 200 mil en dos anys i mig. L'etapa expansiva actual ha reconvertit la tendència del mercat de treball, especialment els darrers anys de la dècada dels noranta, per arribar l'any 2000 a 1.010,3 milers de dones ocupades a Catalunya (40,8 % del total) i a 1.465,8 homes.

Aquesta evolució de l'ocupació és una clara evidència del vincle directe existent entre dinamisme econòmic i creació de llocs de treball, tot i que després s'han d'analitzar els subsectors on s'ha generat i les condicions de contractació i jornada per acabar de delimitar la incidència que tindrà sobre variables com ara la renda familiar i les decisions de consum i estalvi, entre altres. Així mateix, l'evolució posa en relleu la intensitat de la incorporació de la dona al mercat de treball, afavorida, en part, per un context de canvis en el sistema productiu i econòmic com ara:

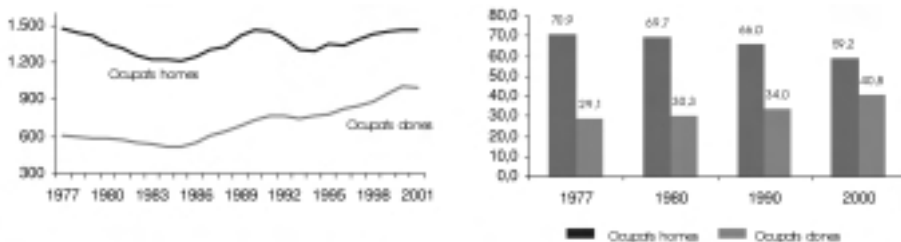
- a) La creixent terciarització de l'economia en detriment de l'ocupació industrial i agrícola, tradicionalment masculines;

- b) Els importants avanços tecnològics, que redueixen la importància de les diferències físiques en les condicions de treball i d'ocupació;
- c) Els nous jaciments d'ocupació, en bona part associats a les evolucions de la tècnica i al desenvolupament de la societat de la informació i del coneixement;
- d) El creixent desenvolupament econòmic i els canvis en les pautes de consum de les famílies i en la gestió del temps de feina i lleure.

A més a més d'aquests factors, cal tenir en compte la confluència d'altres aspectes, com ara l'increment del nivell de formació del col·lectiu femení per un accés més generalitzat a nivells d'estudis presuperiors o superiors, el desig d'independència econòmica i d'autonomia, el descens del nombre de matrimonis, el retard en la maternitat i l'augment del nombre de separacions i divorcis, entre altres. Sens dubte, l'elevat nivell educatiu de les dones s'ha convertit en el factor clau per a l'accés a l'oferta de feines més qualificades en la indústria i ne el sector serveis.

Gràfic 3.2. Evolució i estructura de l'ocupació assalariada per sexe

Evolution in thousands of persons and structure in percentage over the total

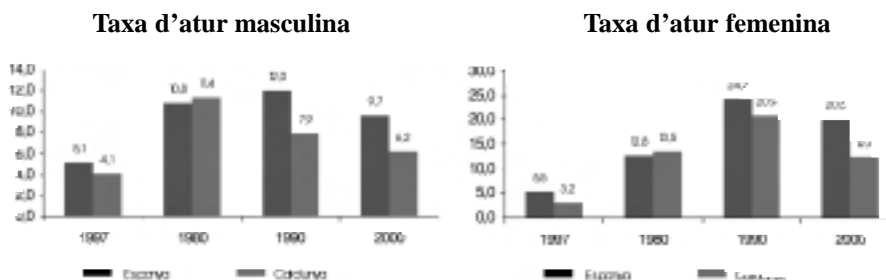
Nota: Dades del primer trimestre per a l'any 2001
 Font: EPA (INE)

L'anàlisi de la taxa d'atur en la dècada dels noranta a Catalunya per sexes, en comparació amb el conjunt de l'Estat espanyol, mostra que el diferencial és clarament favorable. Dins el col·lectiu masculí, es va passar d'una taxa del

7,9 % de la població activa el 1990 a una del 6,2 % l'any 2000, davant les taxes del 12 % i el 9,7 % registrades a Espanya. S'aprecia que el diferencial és favorable a Catalunya, però que es va reduint a mesura que passen els anys i el cicle econòmic manté el to expansiu. Quant a la taxa d'atur femenina, la situació és semblant, atès que el diferencial és també favorable per a Catalunya, però la tendència és a ampliar-se. Així, es va passar d'una taxa del 20,9 % de la població activa a Catalunya l'any 1990 (24,2 % a Espanya) a una del 12,4 % l'any 2000 (20,5 % a Espanya).

Gràfic 3.3. Taxa d'atur per sexe

En percentatge sobre la població activa

Font: EPA (INE)

Des de la perspectiva sectorial, el tret característic de l'evolució del mercat de treball català els darrers vint anys és el procés de terciarització de l'ocupació, en consonància amb el que ha succeït al sistema productiu, atès que totes les branques que integren les activitats terciàries van incorporar treballadors entre 1977 i 2000, mentre que, de la resta de subsectors, només van fer-ho les indústries transformadores. Els serveis més dinàmics en creació d'ocupació els anys noranta van ser el grup dels altres serveis, el qual amb un avenç mitjà anual del 5,8 % va incorporar més de 200 mil treballadors, seguit per les branques de sanitat (8,1 %), educació (6,3 %), comerç i comunicacions (1,8 %, cadascuna) i els serveis financers (0,7 %). Addicionalment, aquest subsector dels altres serveis destaca perquè és l'ú-

nic on el dinamisme de l'ocupació masculina va superar el de la femenina. La resta de sectors, o bé van presentar avenços molt moderats (0,5 % mitjà anual a les indústries transformadores i 0,1 % a l'energia i aigua) o bé van registrar davallades, com és el cas de les altres branques industrials, la construcció i el sector agropecuari.

Pel que fa a l'afiliació a la Seguretat Social, els registres de l'any 2000 van confirmar els serveis com el sector capdavanter en la creació d'ocupació (7 % d'augment), especialment els serveis a les empreses, les activitats socials, el comerç i l'hoteleria i els transports i comunicacions. D'altra banda, la creació d'ocupació a la indústria no s'ha correspost amb el dinamisme de la producció industrial, impulsada per les exportacions i per la demanda interna. Una explicació d'aquesta situació és l'avenç de l'ocupació en la branca dels serveis a les empreses, un fet que reflecteix l'intens procés d'externalització i subcontractació. A més, es destaca l'augment de la productivitat aparent a la indústria com a resposta clara a l'increment de la inversió de les empreses en noves tecnologies. Les dades del quart trimestre de 2000 reflectien aquestes tendències.

Aquest procés de terciarització del sistema productiu s'ha reflectit en la transformació del mercat de treball per nivells de formació. En l'interval dels ocupats sense estudis, les pèrdues d'efectius es van concentrar en el segment més baix de categoria professional, tot i que els ocupats manuals (anomenats de coll blau) encara representaven el 80,9 % del total. Quant als ocupats del tram d'estudis primaris, l'anàlisi de les dades de l'actual període expansiu a Catalunya mostren que la pèrdua d'efectius es va concentrar en els trams d'alta qualificació. Tanmateix, són els trams de formació secundària, presuperior i superior on el mercat de treball català comença a acumular símptomes de desajust entre una creixent oferta de persones qualificades i una demanda de formació no tan dinàmica. Una primera aproximació, recollida de manera més detallada a l'edició de primavera de l'informe sobre la situació i perspectives de l'economia catalana de Caixa Catalunya, permet avançar que el mercat de treball català podria estar immers en un incipient fenomen de sobreeducació.

Quadre 3.1. Afiliació a la Seguretat Social als serveis a Catalunya

Valors absoluts en nombre d'afiliats i taxes de variació interanual en percentatge

Font: Departament de Treball

	Valors absoluts		Taxes de variació	
	1999	2000	1999	2000
Serveis de mercat				
Comerç i reparació	359.731	388.386	6,2	8
Hoteleria	110.996	117.467	5,4	5,8
Transports i comunicacions	103.387	110.013	5,9	6,4
Intermediació financera	67.466	67.981	0,5	0,8
Inmobiliàries i serveis empresarials	44.367	51.337	16,3	15,7
Educació de mercat	-	-	-	-
Sanitat i serveis socials de mercat	-	-	-	-
Altres activitats socials i altres serveis de mercat	272.496	300.511	9,8	10,3
Serveis de no mercat				
Administració pública	112.530	119.673	5,2	6,3
Educació de no mercat	80.934	84.374	4,4	4,3
Sanitat i serveis socials de no mercat	135.819	138.513	4,8	2,1
Altres activitats socials i altres serveis de no mercat	23.337	24.906	2,5	8,7
Llars que lloguen personal domèstic	5.899	5.577	-5,4	-2,1
Total serveis	1.316.551	1.408.737	6,3	7

Les perspectives del mercat de treball a Catalunya són de requeriments d'efectius. D'acord amb la simulació realitzada per Caixa Catalunya en un dels seus estudis, enguany es registraria un dèficit d'efectius, en el sentit que les necessitats d'ocupació no es podran cobrir amb la població activa resultant de la dinàmica demogràfica. Així, amb una hipòtesi intermèdia d'augment de l'ocupació del 2,2 % anual es generarà un dèficit de prop de 330.000 persones l'any 2011. Addicionalment, es destaca que ja ara el saldo entre les entrades d'efectius al mercat de treball (població de 10 a 15 anys) i les sortides (població de 60 a 64 anys) serà negatiu (-88.000) i anirà creixent fins prop de 176.000 l'any 2011.

Quadre 3.2. Elements demogràfics determinants de la dinàmica del mercat de treball a Catalunya

rades expressades en joves potencialment actius els cinc propers anys i sortides
ressades en persones que assoliran els 65 anys els cinc propers anys

	Entrades ¹	Sortides ²	Saldo
1975	485.526	242.428	223.098
1981	490.326	255.480	234.846
1986	507.817	316.069	191.748
1991	458.366	335.329	123.037
1996	341.403	344.312	-2.909
Previsions			
2001	218.232	306.307	-88.075
2006	268.340	355.894	-87.554
2011	218.163	394.728	-176.565

1. Població de 10 a 15 anys.

2. Població de 60 a 64 anys.

Font: Caixa Catalunya.

El paper de l'Economia Social

La realitat econòmica i social analitzada ofereix una visió de la situació de Catalunya i de la seva capacitat per adaptar-se a l'actual context de canvi i transformació constant, de creixent internacionalització i competitivitat i de pressió per dissenyar nous models de país sobre la base d'estratègies dinàmiques, que tinguin les persones i la tecnologia com a principals factors de desenvolupament. En aquest context, es planteja la necessitat de col·laboració dels principals agents econòmics i socials per dinamitzar el paper de Catalunya dins Europa, com a indret clau del sud d'Europa per a la realització d'operacions de valor afegit que capitalitzi al màxim el capital humà. Aquest fet també s'ha de traslladar a les administracions d'àmbit provincial i municipal. Així, es requereix el desenvolupament de les activitats del coneixement, no contaminants i vinculades a les tecnologies, a la investigació i a

la producció cultural, en un entorn urbà en transformació per aconseguir qualitat de vida i infraestructures de nivell. Es tracta de crear un país del coneixement, amb l'objectiu clau de capitalitzar al màxim les capacitats intel·lectuals i tècniques de la població resident, aprofitant la posició privilegiada en l'àmbit internacional i impulsant la creació d'empreses en els sectors que s'han convertit en els nous motors de l'economia.

Les empreses de l'Economia Social estan capacitades per adaptar-se amb facilitat a les noves exigències de l'era del coneixement, on el valor és col·lectiu i s'aporta a l'organització, mitjançant la participació activa i les relacions d'equip, sota els valors d'anticipació, innovació i flexibilitat. L'objectiu és convertir l'organització en un lloc d'aprenentatge on el canvi sigui una oportunitat i el capital intel·lectual dels treballadors sigui el principal actiu de l'empresa. En aquest sentit, s'ha de considerar la dimensió de les empreses que integren el teixit productiu català, on predomina la petita i mitjana, tot i que Catalunya s'ha consolidat com la primera comunitat autònoma espanyola per presència de multinacionals industrials i la segona per captació d'inversió estrangera. Això condueix a pensar que, la consolidació de Catalunya com a centre industrial i de serveis a empreses i persones passa per eliminar o minimitzar els factors que limiten el creixement de les empreses, com ara el cost del crèdit i les restriccions d'accés, la morositat, el tractament fiscal de les amortitzacions i provisions sense incentius a la investigació, la innovació i la internacionalització, els entrebancs a les fusions d'empreses, la superposició de normativa, l'exigència de requisits administratius excessius, la lentitud de tramitació i l'absència de prou personal qualificat.

En aquest sentit, la situació de partida de les empreses socials és favorable per sobreviure en un entorn competitiu i canviant com l'actual, perquè han potenciat la seva capacitat d'adaptació a les noves necessitats i serveis dels mercats, mitjançant la generació d'inversions i l'ocupació, ambdós factors claus per garantir la competitivitat. S'ha de considerar que les empreses d'economia social poden modificar l'estructura productiva, en el sentit de recórrer en major mesura als serveis intensius en treball, ja que, per una banda, faciliten la reconciliació entre els aspectes econòmics i els socials, pel fet de desenvolupar una iniciativa o finalitat social; i, per una altra banda, permeten consolidar les economies locals i autonòmiques, i es constitueixen com a agents actius d'un sector amb una elevada capacitat de creació d'ocupació en

l'àmbit local. L'Economia Social va generar el 2,4 % del total d'ocupació a Espanya l'any 2000, segons les dades d'afiliació a la Seguretat Social, i per comunitat autònoma el major nombre de societats anònimes laborals actives correspon a Madrid (1.696), seguida d'Andalusia (1.544) i Catalunya (1.261), i en termes d'ocupació destaquen el País Basc (13.146 ocupats), Andalusia (10.500) i Catalunya (9.640).

El fet que les empreses d'economia social siguin més representatives en el sector serveis (40,3 % del total) i a la indústria (39,7 %) les afavoreix per desenvolupar un paper destacat en la societat de la informació i del coneixement els propers anys, i en el context d'un mercat de treball on previsiblement mancaran efectius i s'hauran de prendre mesures com ara bonificacions i menors cotitzacions per a les famílies amb fills (aplicada a Alemanya i a França), la creació de serveis adaptats a les necessitats personals dels treballadors, com ara guarderies amb horaris adaptats al laboral, la reducció de la temporalitat i l'habilitació tan acurada com sigui possible del sistema educatiu a les necessitats dels mercats.

El predomini cada vegada més notable dels anomenats serveis a les persones impulsa la dinàmica de l'economia social, que es caracteritza per generar ocupació de qualitat, per promoure projectes de desenvolupament empresarial i creació de noves empreses, per potenciar l'activitat econòmica i social de les zones geogràfiques, per activar els serveis i les prestacions socials que cobreixen les necessitats de la societat i que ajuden a una millora de la qualitat de vida —amb iniciatives i nous jaciments d'ocupació—, per dependre de la iniciativa personal i per tenir un paper integrador, a més de caracteritzar-se per ser la manifestació més eficient del ja reconegut “Tercer Sector”.

5. Bibliografia

CAIXA CATALUNYA (2000), *Informe de tardor sobre la situació i les perspectives de l'economia catalana 2000*, novembre.

CAIXA CATALUNYA (2001), *Informe de primavera sobre la situació i les perspectives de l'economia catalana 2001*, maig.

CEPES (1999), *Carta de la Economía Social*, març.

COROMINAS, M., BERGÉS, L., BADIA L. I GUIMERÀ, J. A. (1999), “Els actors culturals”, dins *Informe per a la Catalunya de 2000*, Fundació Jaume Bofill, novembre.

DEPARTAMENT DE TREBALL (2001), *La conjuntura laboral*, 4t trimestre 2000, maig.

DRUCKER, P. (1996), *La gestión en tiempo de grandes cambios*, Ed. Gestión 2000, 1996.

FAES (2000), “Cómo crear empleo en España: globalización, Unión Monetaria Europea y Regionalización”, *Papeles de la Fundación* núm. 54.

IBERMÁTICA (1999), *Tendencias empresariales y de las tecnologías de la información*.

IEE (1999), *El mercado de trabajo en España. Nuevas oportunidades de empleo*.

LASHERAS, M. (1999), “La creixent importància dels serveis”, dins *Informe per a la Catalunya del 2000*, Fundació Jaume Bofill, novembre.

OLIVER, J. I SALA, H. (2000), “Els efectes del cicle econòmic i la productivitat sobre l'ocupació a la indústria catalana, 1986-1999”, *Nota d'economia* núm. 66, gener-abril.

OLIVERES, J., CAPELLADES, J. I FARRÉ, M. (2000), “Població i territori a Catalunya en el primer decenni del segle XXI”, *Nota d'economia* núm. 68, setembre-desembre.

TRIGO, J., GUILLERMO, S., HARMAT, X. I PIZARRO, M. (1999), *El tamaño de la empresa en una economía global*, monografía 8, Círculo de empresarios, desembre.

CAPÍTOL III

ECONOMIA SOCIAL, TERCER SECTOR I TERCER SISTEMA

Les organitzacions que duen a terme una activitat econòmica es poden classificar, en funció de la naturalesa dels seus propietaris, en organitzacions públiques i en organitzacions privades. Tal vegada, dins d'aquest darrer col·lectiu d'organitzacions, es troben les que tenen com a objectiu la maximització de beneficis per a la seva distribució posterior entre els seus propietaris i, finalment, existeix "un altre conjunt" d'organitzacions fortament heterogeni, les quals prenen diverses formes, desenvolupen diversos objectius, i no es poden emmarcar en una única definició. Algunes d'aquestes "altres" organitzacions prenen les formes jurídiques d'associacions, fundacions, mútues, cooperatives i societats laborals. En els darrers anys s'intenta identificar aquestes "altres" organitzacions amb les expressions *Economia Social*, *Tercer Sector*, *Tercer Sistema* i *empresa social*.

Aquest capítol fa una aproximació als continguts de les diferents definicions i termes que s'utilitzen per identificar l'Economia Social, el Tercer Sector i el Tercer Sistema. És convenient apuntar que actualment encara no hi ha cap definició ni cap conjunt de criteris de delimitació conceptual que assoleixi la unanimitat dels diferents actors i territoris que configuren l'anomenada Europa de les regions. Resta, doncs, encara un treball important pel que fa a la tasca de clarificació i de síntesi.

1. Economia Social

Economia Social i *Tercer Sector* són termes cada vegada més utilitzats des de fa més d'una desena d'anys i són el testimoni, més enllà dels seus signifi-

cats variats, d'un interès creixent per unes organitzacions que cada dia tenen un pes econòmic més gran i que, mitjançant la seva tasca, complementen tant el sector privat convencional com les activitats que desenvolupa el sector públic.

Com a conseqüència de la diversitat de les seves organitzacions, l'Economia Social i el Tercer Sector formen una nebulosa de contorns imprecisos, en què les seves activitats no es presten fàcilment a l'anàlisi econòmica. Per les mateixes raons, la seva contribució al desenvolupament econòmic i social només es percep de manera superficial i fraccionada.

El sector de l'Economia Social a Europa comprèn les activitats econòmiques de les societats cooperatives, les mútues i les associacions. Aquestes formes organitzatives comparteixen el significat formal de ser associacions de persones. És a dir, es parteix bàsicament de la unió d'un determinat col·lectiu de persones per desenvolupar una activitat econòmica amb unes bases de funcionament democràtic — compleixen el principi "d'una persona, un vot" — per tal d'assolir un objectiu d'interès comú a tots els membres de l'organització.

A partir d'aquesta definició es pot establir que les *organitzacions* que formen part de l'Economia Social són organitzacions de persones *d'ajuda mútua*.

És convenient assenyalar que, quan es fa referència al fet que són organitzacions que desenvolupen una activitat econòmica, es pretén englobar dins de l'Economia Social les organitzacions que gestionen recursos escassos i satisfan necessitats diverses, segons el seu objectiu social o l'activitat d'interès general per a la qual s'han constituït.

No formarien part de l'Economia Social les organitzacions que realitzen únicament activitats de representació o de defensa d'interessos polítics o econòmics. Per exemple, tant els sindicats com les organitzacions de representació professional o empresarial, en tant que són associacions, són entitats no lucratives, tot i que la seva activitat principal no és la producció de béns i serveis.

Aquest concepte d'Economia Social i la seva trilogia de cooperatives, mútues i associacions procedeix de França. En aquest país existeixen uns

estatuts jurídics i unes pràctiques econòmiques bastant fàcils d'identificar. La legislació francesa ha desenvolupat i ha delimitat de manera més o menys concisa i coherent aquestes persones jurídiques, de manera que les seves actuacions, drets i obligacions, estan regulades per lleis específiques.

En altres països la identificació de l'Economia Social és molt més complexa. En els països de tradició jurídica basada en el dret comú no existeixen lleis que defineixin pròpiament unes persones jurídiques i que en desenvolupin tots els aspectes vitals de funcionament. Existeixen unes lleis de caràcter més general que condicionen o restringeixen les activitats o atorguen determinats drets a tota una sèrie d'organitzacions diverses que desitgin acollir-se a aquestes normes.

2. Tercer Sector

De manera semblant al concepte d'Economia Social, el Tercer Sector és una expressió utilitzada per tot un conjunt d'organitzacions amb l'objectiu d'identificar-se entre elles i, sobretot, per diferenciar-se de la resta d'organitzacions que formen part del sector privat convencional i del sector públic. El terme "Tercer Sector" sol utilitzar-se als Estats Units també com a *independent sector* reforçant el seu caràcter d'autonomia enfront del sector públic. Les organitzacions del Tercer Sector obeeixen a la iniciativa privada si bé la seva raó de ser és la de contribuir a l'interès general de la societat. Les societats amb tradició política liberal entenen que l'estat no ha de ser l'únic dipositari de l'interès general, amb la qual cosa els particulars poden i han d'exercir activitats dirigides a contribuir a l'interès general.

El Tercer Sector comprèn les organitzacions que posen l'èmfasi en el concepte de "benefici públic". És a dir, de la seva activitat se'n beneficien terceres persones o la comunitat o col·lectiu de ciutadans a qui van dirigits els seus serveis.

Un altre punt definitori del Tercer Sector és que les seves organitzacions no necessàriament han de realitzar una activitat econòmica. Les organitzacions que realitzen activitats de defensa dels interessos d'un col·lectiu determinat (en un sentit públic, cívic o econòmic) formen part del Tercer Sector.

Són organitzacions que s'identifiquen amb el concepte de ser entitats no lucratives (*non profit*). Les expressions formals més freqüents del Tercer Sector són les associacions i les fundacions.

3. Comparació de les definicions d'Economia Social i de Tercer Sector

Si es comparen les definicions d'Economia Social i de Tercer Sector s'obté que la definició d'Economia Social posa l'èmfasi en la triple significació d'associació de persones, ajuda mútua i activitat econòmica, mentre que el concepte de Tercer Sector centra la importància en els aspectes de benefici públic, entès aquest com a benefici a tercers i en la restricció legal per distribuir beneficis derivada del fet de ser entitat no lucrativa.

De la comparació d'aquestes dues definicions, es dedueix que les fundacions, sent organitzacions en què la seva significació jurídica no és la de ser "associació de persones" i, consegüentment, no ser organitzacions que respectin els principis de democràcia i de societat oberta, no formarien part de l'Economia Social. D'altra banda, les cooperatives, en poder realitzar una distribució limitada de beneficis entre els socis, no formarien part del Tercer Sector.

Les dues qüestions que es plantegen ara són: on s'ubiquen les fundacions si s'utilitza el concepte d'Economia Social?, i on s'ubiquen les cooperatives i les mútues si s'utilitza el concepte de Tercer Sector?

Un cop arribats en aquest punt de l'anàlisi, és necessari apuntar que aquestes qüestions no tenen una resposta única. Cal remarcar que Economia Social i Tercer Sector són expressions que s'utilitzen indistintament per desenvolupar una acció de defensa dels interessos d'un determinat conjunt d'organitzacions (empreses i entitats) diferenciades respecte a les empreses privades lucratives i les organitzacions públiques, les quals són els agents productius dominants en la nostra economia.

Les expressions *Economia Social* i *Tercer Sector* no són conceptes científicament unívocs ni universalment vàlids. Són conceptes que s'utilitzen amb

un objectiu polític determinat per poder reivindicar un marc d'actuació propi i una nova forma de satisfer necessitats socials.

D'altra banda, és necessari retenir que el concepte d'Economia Social procedeix de França i que el concepte de Tercer Sector té el seu origen principalment als Estats Units. En tractar-se de dues expressions formulades en dues societats amb cultures diferents, reflecteixen realitats organitzatives diferents.

A Europa en general, però fonamentalment a França i a Bèlgica, no existeix una tradició consolidada de fundacions. El fenomen fundacional a Europa és relativament recent i escàs. Per tant, per què els francesos han d'estar interessats en l'estudi d'un tipus d'organització poc usual i que no forma part de la seva pròpia cultura empresarial? El mateix tipus de pregunta es pot plantejar pel que fa a la societat nord-americana que reivindica el concepte de Tercer Sector. Per què s'han de preocupar per l'estudi de les cooperatives i de les mútues si es tracta d'expressions molt poc freqüents en el seu teixit organitzatiu?

Les diferències de continguts en les formes d'entendre els conceptes d'Economia Social i de Tercer Sector reflecteixen realitats històriques, socials, econòmiques i culturals diferents.

Tanmateix, és important establir que no existeix un únic model d'Economia Social ni existeix un únic model de Tercer Sector. Existeix un model per a cada país i fins i tot per a cada regió. La realitat del Tercer Sector no és la mateixa a Andalusia que a Cantàbria i no és la mateixa a Catalunya que en la regió de Trentino-Alto Adige italiana. No existeix, tampoc, un únic model d'Economia Social en el món. L'Economia Social, com també el Tercer Sector, estan molt lligats al propi territori, al desenvolupament local. En definitiva, Economia Social i Tercer Sector són dues expressions que volen defensar unes realitats que corresponen a unes societats amb tradicions polítiques, socials, econòmiques i culturals concretes i diferenciades a partir del territori en el qual es desenvolupen.

4. Quina és la situació a Espanya?

A Espanya els conceptes d'Economia Social i de Tercer Sector són molt nous. El terme Economia Social s'importà de França a mitjan anys vuitanta,

concretament al voltant del 1986 pel *Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales*¹ del govern de l'Estat. Inicialment es van incloure, en el concepte d'Economia Social, els diferents tipus de cooperatives, les societats laborals i les mutualitats de previsió social. Com a conseqüència d'aquesta definició importada, la *Dirección General de Cooperativas* en un moment determinat canvià de nom i passà a denominar-se *Instituto de Fomento de la Economía Social*. Posteriorment canvià l'estatus d'*Instituto* pel de *Dirección General*.

Cal considerar el fet que, en el curs dels anys vuitanta a Espanya, l'atur era un problema important. En aquest context, es produeix el fenomen del redescobriments de l'associacionisme de treball: les persones aturades o amb risc d'engreixar les files de l'atur redescobriren el cooperativisme de treball associat i les societats laborals com a instrument per crear el seu propi lloc de treball.

Com és sabut, la figura de la Societat Laboral és una expressió jurídica que, dins el conjunt dels països membres de la Unió Europea, únicament existeix a Espanya. Des d'un primer moment els líders de les societats laborals s'identificaren amb la marca d'Economia Social. Cal assenyalar que en el curs dels anys vuitanta el cooperativisme de treball associat i les societats laborals van ser molt actives i sovint els líders sindicals identificaven de manera exclusiva l'Economia Social amb el moviment cooperatiu de treball associat i amb el fenomen de les societats laborals.

On s'ubiquen les associacions i les fundacions?

En el nostre país, les associacions i les fundacions irrompen en la dècada dels noranta. No és fins aquest moment que les associacions i les fundacions que presten serveis sol·liciten crear el seu propi espai polític com a conseqüència del fet que, de manera emergent, comencen a tenir una importància econòmica i social considerable.

El creixement quantitatiu i qualitatiu de les associacions i de les fundacions que presten serveis va intensament lligat a la creació del modern estat

¹Autors diversos (1984), Jornadas de estudio sobre universidad, cooperativismo y economía social, Ministerio de trabajo y seguridad Social, Dirección General de Cooperativas y Sociedades Laborales, Madrid.

de benestar a Espanya a partir de mitjans anys setanta. Des del punt de vista econòmic, significa que l'Estat incrementa la intervenció directa en la activitat econòmica del país. Aquesta intervenció directa es produeix a través de dues modalitats principals:

- a) L'Estat és un productor directe de béns i serveis;
- b) L'Estat opta per comprar el bé o servei al sector privat.

El fort desenvolupament de l'Estat com a comprador de serveis, ha estat el motor principal del creixement d'un mercat de serveis personals a Espanya durant els darrers vint-i-cinc anys: es constata el fort desenvolupament de les entitats i empreses que actuen en els àmbits de la prestació de serveis a les persones grans, discapacitats (tant discapacitats reconeguts com discapacitats socials), centres de formació ocupacional, centres d'ajuda a refugiats i immigrants, centres de reinserció de persones amb antecedents penals o amb un passat de dependència amb les drogues.

Es pot afirmar que en el nostre país s'ha registrat un fort creixement de l'activitat empresarial en aquesta branca del sector serveis, tant en forma d'empresa privada lucrativa com en forma d'empresa no lucrativa. Això significa que en el darrer quart del segle XX s'ha registrat una explosió en la creació d'associacions i fundacions l'activitat principal de les quals consisteix en el subministrament de serveis a un Estat que els adquireix per satisfer les demandes socials de benestar. Aquestes empreses proveïdores es caracteritzen per ser joves —societats menors de vint-i-cinc anys— i la gran majoria són de petites dimensions. Des del seu naixement fins avui, els líders i dirigents d'aquest nou sector de joves organitzacions no lucratives han centrat totes les seves energies i capacitats en el desenvolupament d'una capacitat productiva, viable, estable i creadora d'ocupació per als seus professionals i prestadora de serveis personals en el context de la comunitat on actuen.

Tanmateix, a partir de la dècada dels noranta, aquestes organitzacions en forma d'associacions i fundacions que presten serveis comencen a tenir la necessitat de disposar d'una marca d'identificació del seu propi espai polític de representació i defensa dels seus interessos empresarials. En una primera fase necessiten identificar-se mútuament, és a dir, les empreses no lucratives

que han nascut principalment per a la prestació de serveis a les persones necessiten formar el seu propi espai d'identificació.

Són organitzacions que es diferencien de les empreses que avui s'identifiquen en el nostre país amb el concepte d'Economia Social en els aspectes següents:

- els seus promotors són associacions de pares, de veïns, l'objectiu dels quals no és l'autoocupació; el seu objectiu és la prestació de serveis a tercers;
- els seus promotors són joves professionals que han creat el seus propis llocs de treball en el sector de la prestació de serveis a les persones;
- són empreses que avui molt sovint tenen un client principal que es denomina Administració pública;
- són empreses joves: tenen menys de vint-i-cinc anys;
- ara comencen a crear grups empresarials entre elles.

En definitiva, són empreses que han nascut amb uns orígens diferents dels que van promoure les diferents expressions d'empreses que avui s'identifiquen amb l'Economia Social. Com a conseqüència, en aquest primer moment d'identificació, pretenen disposar d'una identificació pròpia; d'aquí que prefereixin utilitzar l'expressió de Tercer Sector.

Des del punt de vista de l'observador, es considera que aquest comportament forma part d'una acció tàctica i no necessàriament estratègica. És a dir, a mig termini, els dirigents de les empreses amb fórmules jurídiques d'associacions i fundacions han d'entendre que els principis de democràcia i ser entitats que actuen sense ànim de lucre són característiques comunes a les empreses que s'identifiquen amb el concepte d'Economia Social.

Des de l'anàlisi teòrica, les associacions i fundacions que presten serveis a les persones són les noves expressions de l'Economia Social en la nostra societat postindustrial, on la incorporació de la dona en el mercat de treball

provoca que molts serveis que estaven fora de l'esfera mercantil ara hi entren a formar part. Com a conseqüència d'aquest nou mercat, d'aquesta nova demanda insatisfeta, sorgeix una oferta amb fórmules jurídiques pròpies adequades a les noves exigències. Si aquestes noves formes jurídiques respecten els principis de democràcia i de manca d'afany de lucre, són organitzacions que formen part de l'Economia Social. En definitiva, en aquest informe es defensa la proposta d'identificar les expressions de Tercer Sector i Economia Social.

***El Tercer Sector a Espanya segons la metodologia de la Universitat
Johns Hopkins dels Estats Units***

Lester Salomon i Helmut Anheier, de la Universitat Johns Hopkins d'Estats Units, són els coordinadors d'un projecte internacional d'anàlisi comparativa del Tercer Sector a vint-i-dos països. El 1993 realitzaren una classificació per fórmules jurídiques i per activitats que ha hagut de ser ajustada a les diferents realitats de cada país (Salomon i Anheier 1993). A Espanya l'estudi ha estat finançat per la *Fundación Banco Bilbao Vizcaya* i dut a terme pel sociòleg J.I. Ruíz de Olabuenága (1999). Segons aquest estudi, el Tercer Sector a Espanya estaria compost per:

- les associacions
- les fundacions
- les cooperatives
- les mutualitats de previsió social
- els clubs esportius
- les caixes d'estalvi amb obra social
- les associacions professionals

Salomon i Anheier, per simplificar la realització d'aquest estudi, optaren per la definició legal de Tercer Sector, és a dir, se centraren bàsicament en les entitats no lucratives. Pel que fa a Espanya van ajustar simplement aquesta definició, incorporant-hi també les cooperatives.

5. Quina és la situació a Catalunya?

A Catalunya existeix una forta tradició associativa que pren les expressions d'associacions, mútues i cooperatives.

Les fundacions d'empresa són escasses i, a nivell quantitatiu, les més importants són les constituïdes per caixes d'estalvis per gestionar l'obra social. Cal notar que l'obra social que realitzen les caixes d'estalvis és deguda al precepte legal. Seria difícil considerar que es tracta d'iniciatives voluntàries dels dirigents d'aquestes empreses.

Les fundacions que presten serveis neixen majoritàriament en el curs del darrer quart de segle xx.

La crisi econòmica de mitjan anys setanta fou una crisi principalment industrial que afectà l'ocupació d'aquest sector. Un dels resultats fou el redescobriments de les cooperatives de treball associat i de les societats laborals com a instruments de creació d'ocupació dels treballadors aturats o amb risc d'engreixar les files de l'atur. Les societats anònimes laborals es redescobriren a Catalunya i des d'aquí, com una taca d'oli, es divulgaren a les regions de l'Estat espanyol que tenien un major teixit industrial i més problemes d'ocupació. Les societats anònimes laborals, des del seu naixement, a finals dels anys setanta, s'identificaren amb l'Economia Social. Consideraven que elles formaven part de l'Economia Social.

La crisi fou llarga; l'atur ha estat un problema estructural fins fa poc i les cooperatives de treball i les societats laborals s'han convertit en instruments de política activa d'ocupació. És significatiu el fet que la Direcció General que les representa es trobi ubicada en el Departament de Treball.

En el darrer quart de segle xx les associacions i les fundacions que presten serveis han registrat també un desenvolupament molt fort com a conseqüència, principalment, de la construcció de l'Estat del Benestar i, en concret, com a conseqüència del model de prestació de serveis pel qual, des del primer dia, optà el Govern de la Generalitat de Catalunya. Es fa referència a la contractació de serveis públics. Les empreses privades que col·laboren amb les administracions públiques en la prestació de serveis públics poden ser empre-

ses lucratives, però també hi ha un nombre important d'empreses no lucratives. Aquestes han optat, preferentment, per les fórmules jurídiques d'associació i de fundació; tot i que, en els darrers deu anys, s'estan constituint noves empreses amb fórmula jurídica de cooperativa de treball, i existeix també alguna experiència aïllada en forma de societat laboral.

Les cooperatives, les mútues i les societats laborals s'identifiquen amb l'etiqueta d'Economia Social. No obstant això, les associacions i fundacions, organitzacions joves que actuen en la prestació de serveis públics a les persones des dels darrers anys, estan intentant crear les seves pròpies estructures d'identificació i de representació. Fins fa poc, no han tingut la necessitat de formar part d'un gran paraigua. Les raons es basen en el fet que primer una organització ha de néixer, ha d'assolir una certa estabilitat i és a partir d'un cert moment que necessita disposar d'estructures de representació. Les entitats i empreses que actuen en la prestació de serveis a les persones d'interès general es troben actualment en aquesta fase. Per raons tàctiques prefereixen disposar de les seves pròpies estructures i identificar-se amb noves expressions. Es considera que aquesta és una de les raons per les quals aquestes organitzacions, en el present, prefereixen utilitzar el terme corresponent a Tercer Sector.

En els darrers deu anys s'han desenvolupat a Catalunya les empreses d'inserció social pel treball. Són empreses l'objectiu de les quals consisteix a intentar que les persones de difícil ocupabilitat trobin ocupació en el mercat de treball ordinari en un termini raonable. Són empreses que prenen les formes jurídiques preferentment d'associació i de fundació. Aquest col·lectiu d'empreses, des dels seus inicis, s'identificà amb el concepte d'Economia Social.

6. El sector no lucratiu en la comptabilitat nacional espanyola

L'economia d'un país és el resultat d'un gran nombre d'agents que realitzen operacions múltiples i de naturalesa diferents amb l'objectiu de produir, finançar, assegurar, redistribuir i consumir. Per analitzar l'activitat econòmica, la comptabilitat nacional agrupa els agents en sectors institucionals atinent a la seva funció principal; aquesta és considerada representativa del seu

comportament econòmic. El Sistema Europeu de Comptes Nacionals més recent (SEC'95) reconeix els sectors institucionals següents:

- Societats no financeres (S11)
- Institucions financeres (S12)
- Administracions públiques (S.13)
- Llars (S.14)
- Institucions sense ànim de lucre al servei de les llars (S15)
- La resta del món (S.2)

A diferència del sistema de comptes anterior (SEC'79), el SEC'95 reconeix un nou sector institucional: les 'Institucions sense ànim de lucre al servei de les llars' (ISFLSH). En el SEC'79 les ISFLSH estaven agregades amb la partida 'Llars'.

El SEC'95 inclou dins aquest sector:

- a) Sindicats, associacions professionals o científiques, associacions de consumidors, partits polítics, esglésies o associacions religioses i clubs socials, culturals, recreatius i esportius.
- b) Associacions de beneficència, d'ajuda i d'assistència finançades mitjançant transferències voluntàries, en efectiu o en espècie, per societats mercantils, industrials o financeres, per les administracions públiques o per les llars.

Per contra, el SEC'95 exclou del sector de les ISFLSH:

- Les entitats d'escassa importància, les operacions de les quals s'han d'integrar en el sector de les llars. En aquest punt caldria definir el concepte 'escassa importància', considerant que, en alguns sectors i països, una ISFLSH és poc important quan té dos o menys empleats.
- Les controlades per les administracions públiques, que s'integren en el sector esmentat, entenent que l'Administració pública exerceix el control quan una norma li dóna el poder per determinar-ne la política o anomenar els administradors.

- Les que estan al servei de les societats no financeres, dotades de personalitat jurídica, i que són productores de mercat dedicades principalment a la producció de béns i serveis no financers, i s'han d'integrar en el sector de societats no financeres.
- Les que es dediquen principalment a la intermediació financera o a activitats auxiliars de la intermediació financera, les quals seran integrades en el sector de les institucions financeres.
- Les que obtenen ingressos per vendes superiors al 50 % del total dels costos de producció, que hauran de comptabilitzar-se com a productores de mercat, imputant-se com a vendes les vendes pròpiament dites i els pagaments realitzats per les administracions públiques.

Definició de les Instituciones Sin Fines de Lucro al Servicio de los Hogares (ISFLSH) segons l'Instituto Nacional de Estadística (INE)

L'INE defineix textualment el contingut del sector de ISFLSH assenyalant que “comprende una clase de unidades de creciente expansión en los sistemas económicos actuales, los cuales se distinguen por suministrar a los hogares servicios generalmente situados fuera del ámbito de las relaciones de mercado”. El SEC'95 enumera les següents organitzacions com a integrants del sector de ISFLSH: sindicats, partits polítics, esglésies, clubs socials, culturals, associacions, fundacions i organitzacions no governamentals, sempre que la seva funció principal sigui la de produir i subministrar béns i serveis no de mercat a les llars. Les seves principals fonts de finançament són, per tant, les quotes o transferències voluntàries d'altres unitats institucionals, fonamentalment les llars i les administracions públiques, si bé quan estan finançades i controlades per aquestes últimes s'assignen al sector de les administracions públiques.

Font: INE, *Contabilidad Nacional de España. Base 1995 (CNE-95): Nota metodològica*,

Tal com assenyalen Barea i Monzón (2000), en el SEC'95 les institucions sense ànim de lucre que no estan al servei de les llars apareixen en la comptabilitat nacional agregades en els altres sectors institucionals que reconeix: socie-

tats no financeres, institucions financeres, Administració pública i llars. La qüestió clau és que aquests altres sectors no desenvolupen subsectors dedicats a les institucions sense ànim de lucre, tal com succeeix amb altres agents —per exemple, en el sector de societats no financeres apareixen els subsectors públic, privat i sota control estranger; en les institucions financeres, el banc central, altres institucions monetàries, auxiliars financers o empreses d'assegurances; i el mateix succeeix amb els sectors de l'Administració pública i llars.

Conclusió

Les entitats sense ànim de lucre, que cobreixen més del 50 % dels costos amb la venda dels seus productes al mercat, no són comptabilitzades pel SEC'95 en l'apartat de les *Instituciones Sin Fines de Lucro al Servicio de los Hogares* (ISFLSH).

Segons el SEC'95, es considera les ISFLSH, conjuntament amb administracions públiques i llars, com a agents institucionals la producció de les quals no va dirigida al mercat. Són agents que produeixen per al 'no mercat'. O sigui, es considera que la tasca d'aquests agents institucionals és la redistribució de la renda en la societat.

A partir d'aquesta definició, i coincidint amb els autors Barea i Monzón (2000), resulta impossible conèixer la vertadera implantació de les institucions sense ànim de lucre en el conjunt de l'economia espanyola a partir de la *Contabilidad Nacional*.

7. El Tercer Sistema/Economia Social com a nova font d'ocupació

El Tercer Sistema en els debats de política europea

La manera com la Unió Europea aborda el desenvolupament econòmic pren com a punt de partida assolir simultàniament la competitivitat i la cohesió, en

lloc de ser objectius seqüencials. De manera paral·lela a aquest plantejament, les polítiques generals, en la lluita contra la pobresa i l'exclusió, han començat a pivotar en la promoció de l'ocupació i de la reintegració en el mercat de treball. Com a conseqüència, l'Agenda 2000 de la Comissió Europea declarà com a prioritat important estratègies de generació d'ocupació i d'inserció social de les persones excloses a través del mercat de treball (CEC, 2000^a).

Tal com saben tots els responsables de les polítiques econòmiques i d'ocupació, la promoció de creació de nous llocs de treball per les polítiques d'ocupació ha tingut lloc a tres nivells:

- a) Polítiques macroeconòmiques d'estabilitat monetària i creació de la Unió Monetària Europea.
- b) Estructuralment amb l'adopció de l'Agenda 2000 i la subsegüent incorporació dins els Plans d'Acció per comprometre's a assolir uns determinats objectius.
- c) Des del punt de vista de cada territori, amb una metodologia l'objectiu de la qual és capitalitzar els nous recursos de creació d'ocupació a través d'iniciatives locals de desenvolupament i ocupació² i pactes d'ocupació territorials.³ Més tard, la dimensió territorial ha rebut uns estímuls més grans a través de la *Iniciativa Local per l'Ocupació*.⁴

Una altra finestra en aquest mateix procés de polítiques basades en les dimensions estructural i territorial s'ha desenvolupat a partir de l'interès creixent pel que s'ha definit com a Tercer Sistema (CEC, 1998c).

L'acció pilot "Tercer Sistema i Ocupació"

Seguint una iniciativa del Parlament Europeu, la Comissió Europea promogué el 1997 una acció pilot anomenada "Tercer Sistema i ocupació".

² (CEC, 1996, 1998b)

³ (CEC, 1999a)

⁴ (CEC, 2000b)

Aquesta experiència estava destinada a explorar i promoure el potencial d'ocupació relacionat amb l'existència de necessitats insatisfetes a les quals ni l'Estat ni el mercat semblen respondre prou.

Per la Comissió Europea, el Tercer Sistema pot ser considerat com un espai entre el sector privat lucratiu i el sector públic. Tot i que no en forma part de cap, combina objectius econòmics i socials. L'interès prové de la possibilitat d'un procés de col·laboració i treball conjunt entre Tercer Sector, sector privat lucratiu i sector públic.

La definició de Tercer Sistema segons la Comissió Europea,⁵ és la següent:

El Tercer Sistema està constituït per organitzacions privades i autònomes que:

- Pretenen assolir objectius diferents dels de la maximització de beneficis i la rendibilitat del capital invertit;
- Fixen límits en matèria de redistribució de beneficis i adquisició privada i individual;
- Remuneren el treball;
- Treballen a favor d'una comunitat local o d'un grup de persones;
- Fan participar els beneficiaris de la seva activitat en la gestió de l'organització.

D'acord amb la definició de polítiques, els resultats d'aquesta acció pilot han permès prendre en consideració aquest domini d'acció en les línies directrius d'ocupació, com també en el nou reglament del Fons Social Europeu.

L'estratègia europea per a l'ocupació i l'Economia Social

L'Economia Social s'esmenta de manera explícita en les línies directrius per a l'ocupació.

⁵ Comisión Européenne (2000), Troisième système et emploi: rapport à mi-parcours, Dossier pour la Conférence au Parlement européen, Bruxelles, 29 i 30 juny.

L'acció social i les organitzacions no governamentals

Pel que fa a l'acció social, s'està potenciant la participació de la societat civil en els mecanismes de presa de decisió i en la posada en marxa de polítiques i d'accions impulsades per les institucions europees.

Mecanismes de suport financer que beneficien l'Economia Social: Iniciatives comunitàries

Els programes d'iniciativa comunitària ADAPT i EMPLOI⁶, finançats pel Fons Social Europeu en l'anterior període de programació, confirmaren l'existència d'un ampli potencial no prou explotat dins l'Economia Social o "Tercer Sistema" en tant que nou pol competitiu en el mercat.

La importància d'aquests dos programes descansa en el fet que evidenciaren tres elements crucials per al desenvolupament futur de l'Economia Social :

- La naturalesa del finançament
- La professionalització i el reconeixement de nous perfils professionals
- L'aproximació territorial de la política d'ocupació i d'inclusió social

El Programa d'iniciativa comunitària finançat pel Fons Social Europeu per al període de programació 2000-2006 rep el nom d'EQUAL. Aquest programa⁷ es concep amb l'objectiu de lluitar contra "les discriminacions i les desigualtats de qualsevol naturalesa en relació amb el mercat de treball".

Tal com preveu el reglament general del Fons Social Europeu⁸ correspon a la Comissió la tasca d'adoptar les orientacions, definir els objectius, escollir el camp d'aplicació i dissenyar les modalitats de posada en funcionament de la iniciativa.

⁶ Comisión Européenne (2000), Concrétiser les politiques actives d'emploi - principaux acquis des Initiatives Ressources Humaines, Bruxelles.

⁷ (Reglament (CE) núm. 1784/1999 del Parlament Europeu i del Consell de 12 de juliol de 1999 referent al Fons Social Europeu, p. L213/7.

⁸ Reglament (CE) núm. 1260/1999 del Consell de 21 de juny de 1999, p. L. 161/21.

Els dominis temàtics proposats per la Comissió als Estats membres per tal d'elaborar un primera crida a la presentació de propostes (*call for propositions*) estan articulats en quatre pilars que es fonamenten en l'Estratègia Europea per a l'Ocupació. El que fa referència a l'esperit d'empresa preveu el suport al procés de creació d'ocupació. El suport ha de permetre també reforçar l'Economia Social, principalment en les propostes d'Economia Social els objectius de les quals siguin la prestació de serveis d'interès públic i que facin un esforç per millorar la qualitat dels llocs de treball.

A més a més, com s'esmenta explícitament l'Economia Social en relació amb l'esperit d'empresa, les accions posades en funcionament pels actors de l'Economia Social en relació amb els altres tres pilars hauran de poder ser sostingudes per l'EQUAL si compleixen el conjunt de condicions que s'imposen en termes de cooperació transnacional i d'innovació. Existeix una tercera condició que les organitzacions de l'Economia Social haurien de poder satisfer fàcilment. Es tracta de l'*empowerment*, segons el qual els actors que executen les accions han d'estar associats als processos de decisió i els beneficiaris de les ajudes han de prendre part activa en les mesures que els són destinades.

L'EQUAL finançarà les activitats posades en funcionament pels socis estratègics que es constitueixin en una base geogràfica o sobre una base sectorial. Aquests socis hauran de demostrar la seva capacitat "per combinar i dinamitzar diferents actors, on les organitzacions no governamentals i les petites organitzacions col·laboren."⁹

El Fons Social Europeu i l'Economia Social de 2000-2006

El Fons Social Europeu és l'instrument privilegiat de la posada en funcionament de l'estratègia europea per a l'ocupació i de les línies directrius anuals per a l'ocupació. Promou l'esperit emprendedor i esmenta explícitament l'Economia Social.

Entre els cinc dominis de política que es preveuen en el reglament per a la intervenció del Fons Social Europeu,¹⁰ el quart es refereix a l'esperit d'em-

⁹ Reglament (CE) núm. 1260/1999 del Consell de 21 de juny 1999, pàg. 127/7.

¹⁰ Article 2 del reglament (CE) núm. 1784/1999 del Parlament Europeu i del Consell del 12 de juliol de 1999 relatiu al Fons Social Europeu

presa. Es tracta d'obtenir resultats de totes les diferents possibilitats que es disposen de creació d'ocupació en les quals l'Economia Social ha de contribuir. La interpel·lació explícita a l'Economia Social es troba citada a l'article 3,¹¹ el qual presenta les activitats possibles per rebre un suport financer del Fons. Entre aquestes activitats figura el “desenvolupament de nous jaciments d'ocupació” i inclou l'Economia Social (Tercer Sistema).

A banda de l'article 3, hi ha altres articles que són susceptibles de tenir un impacte real sobre l'Economia Social. Per exemple, l'article 2, paràgraf segon, precisa que en els cinc àmbits d'actuació pública “el Fons pren en consideració la promoció d'iniciatives locals en matèria d'ocupació, principalment les iniciatives que promouen l'ocupació local i els pactes territorials per a l'ocupació”. L'article 4, paràgraf segon, preveu que una part dels recursos monetaris ha de ser destinada en forma de petites subvencions a organitzacions no governamentals i a agents locals. D'una primera anàlisi dels programes d'intervenció del Fons Social Europeu per al període 2000-2006, es dedueix que la majoria dels Estats membres proposen atribuir entre un 0,5 % i un 1 % dels fons a petites subvencions reservades a organitzacions no governamentals i a agents locals. Aquest fet haurà d'afavorir la promoció i el desenvolupament de l'Economia Social en el territori. Aquesta mateixa anàlisi posa de manifest la participació activa de les organitzacions no governamentals en l'elaboració de programes. Aquesta participació s'ha realitzat a través de mecanismes tradicionals juntament amb Internet.¹²

Inclusió social

Just a finals de l'estiu de 2000, la Comissió proposà un programa d'acció¹³ de sis anys de durada, dotat amb un pressupost de 100 milions d'euros — 16.639 milions de pessetes—, amb l'objectiu d'esperonar l'anomenada “agenda social”. Concretament, el programa pretén proporcionar suport financer als projectes destinats a millorar la comprensió del fenomen de la discriminació i a promoure l'intercanvi de coneixements i d'informacions.

¹¹ Article 3 del reglament (CE) núm. 1784/1999 del Parlament Europeu i del Consell de 12 de juliol 1999 relatiu al Fons Social Europeu.

¹² Corman, 2000.

¹³ Colloque européen de l'action sociale locale, Discours de clôture, Une stratégie pour l'insertion sociale per Anna Diamantopoulou, Lille, 30 de setembre 2000.

Un dels objectius és el desig d'una major integració de les associacions de voluntaris en el procés de formulació de polítiques. Es tracta de promoure el diàleg entre els diferents grups, associacions i autoritats públiques implicades en la lluita contra l'exclusió. El programa té com a objectiu donar suport financer a un ampli diàleg polític d'envergadura europea com també a les iniciatives de treball en xarxa de totes les organitzacions no governamentals a escala europea.

8. Empresa social

Aquest *Llibre Blanc* s'ha realitzat amb la col·laboració estreta de les federacions i organitzacions de representació de les diferents branques del cooperativisme i d'altres expressions jurídiques de les empreses i entitats que pertanyen a l'Economia Social, Tercer Sector, Tercer Sistema. Per convenir l'objectiu d'estudi d'aquest informe es va celebrar un primer seminari que va tenir lloc el dia 27 de febrer de 2001,¹⁴ on es va acordar el terme d'identificació que genera més consens entre els actors polítics de l'Economia Social, Tercer Sector, Tercer Sistema i, independentment de les formes jurídiques, el perfil d'empreses que es considera que hi pertanyen.

Els presidents i representants que van participar en aquest seminari van optar pel terme Economia Social com a marca d'identificació d'un conjunt d'empreses que han de complir totalment o parcialment algunes de les dues sèries de garanties, en relació amb els seus aspectes econòmics i socials.¹⁵

En relació amb l'*aspecte econòmic*, hi ha cinc característiques que identifiquen la seva dinàmica empresarial:

¹⁴ Seminari organitzat pel Centre de Ciutadania i Societat Civil, celebrat a l'Escola Universitària d'Estudis Empresarials de la Universitat de Barcelona, amb l'assistència de més de trenta representants procedents de les diferents expressions i subsectors d'empreses i entitats d'Economia Social, Tercer Sector i Tercer Sistema. Va ser la primera vegada que actors polítics procedents de sectors diferents debatien conjuntament a porta tancada.

¹⁵ Aquesta definició correspon a la definició que la Xarxa d'Investigadors EMES (Emergences de l'entrepise social) va consensuar per al concepte d'empresa social en la seva reunió de desembre de 1997 a Sitges. Per tant, s'identifica Economia Social amb empresa social, almenys per a aquelles empreses d'Economia Social que compleixin amb el nucli dur d'aquesta definició.

Activitat econòmica contínua de béns o venda de serveis.

Les empreses d'Economia Social estan directament implicades en la producció de béns o serveis de manera continuada com una de les principals raons de la seva existència.

Alt nivell d'autonomia

Les empreses d'Economia Social són creades voluntàriament per un grup de persones amb un projecte autònom. Per tant, són empreses que poden dependre de les subvencions públiques però que no estan gestionades, directament o indirectament, per les institucions públiques o altres institucions (federacions, empreses privades...). Són empreses que tenen dret de veu (protesta) i de sortida (tancament) (*Voice and Exit*, Hirschman, 1970).

Nivell de risc significatiu

El grup promotor que constitueix una empresa d'Economia Social assumeix, totalment o parcialment, el risc de la iniciativa. La seva viabilitat financera depèn de l'esforç dels seus membres i treballadors per garantir els recursos suficients.

Un mínim de feina pagada

Les organitzacions d'Economia Social combinen els recursos monetaris amb els recursos no monetaris, voluntaris i treballadors que reben un salari. Tot i això, l'activitat desenvolupada per les empreses d'Economia Social requereix un mínim de nivell de treballadors.

Una orientació al mercat

Significa que una part important o creixent dels ingressos de l'empresa procedeix del mercat (venda de béns o de serveis directament a l'usuari) o de les transaccions contractuals amb les administracions públiques.

Pel que fa referència als *aspectes socials*, igualment foren acceptades cinc garanties:

Un objectiu explícit de benefici a la comunitat

Un dels principals objectius de les empreses d'Economia Social és servir a la comunitat o a un grup específic de persones. En aquest sentit, una de les característiques de les empreses d'Economia Social és el desig de promoure un sentit de responsabilitat social des d'un punt de vista local.

Una iniciativa procedent d'un grup de ciutadans

Les empreses de l'Economia Social són el resultat de dinàmiques col·lectives de persones que pertanyen a una comunitat o persones que tenen certes necessitats o objectius i volen satisfer-les.

El poder no es basa en la propietat del capital

Aquestes empreses i entitats es basen en el principi d'“un home, un vot” o, si més no, en el fet que el dret a vot no estigui en funció de la participació en el capital social de l'empresa. La propietat del capital és òbviament important, però en la presa de decisions participen tots els col·lectius i grups d'interès que configuren l'empresa: accionistes, treballadors, usuaris, consumidors, clients, etc.

Naturalesa de la participació, que implica les persones afectades per l'activitat

La representació i la participació dels clients/consumidors en el consell de direcció i una gestió democràtica són peculiaritats importants de les empreses socials. En la majoria dels casos, un dels objectius de les empreses d'Economia Social és aprofundir en la democràcia des d'una perspectiva local a través de l'activitat econòmica.

Distribució limitada dels beneficis

Les empreses d'Economia Social no inclouen només organitzacions que tenen com a característica la limitació de la manca de distribució de beneficis, sinó també organitzacions que poden distribuir beneficis només fins a un determinat límit, o empreses a les quals els estatuts impedeixen tenir un comportament de maximització del benefici.

En resum, Economia Social és un terme que suggereix un conjunt d'empreses que compaginien l'orientació empresarial cap al mercat i finançament per vendes amb tasques i orientacions socials. Aquest conjunt d'organitzacions empresarials també pot rebre el nom d'empreses socials.

Les característiques anunciades aquí poden servir per distingir el “nucli” de la “perifèria”. No totes les empreses que pertanyen al sector de l'Economia Social compleixen tots els requisits d'aquesta definició. Però es vol constatar i deixar ben clar que les empreses poden assumir objectius diferents del de la maximització de beneficis. Aquesta és la idea central d'aquest informe.

9. Consideracions finals

La idea que les empreses poden assumir objectius diferents de la maximització de beneficis entra en conflicte amb la teoria econòmica dominant. Per la teoria econòmica, el fet que una empresa cerqui objectius socials implica riscos importants per a la seva supervivència. Però la teoria econòmica també ha demostrat l'existència d'“errades del mercat”, com a conseqüència de la imperfecció dels mercats i de la asimetria d'informació.

Fins ara se suposava que l'Estat havia de combatre el mercat. Tot i així, l'escola institucional de la teoria econòmica demostra que les empreses sense ànim de lucre poden superar algunes de les limitacions relacionades amb la informació asimètrica. Certes característiques d'aquestes empreses (com ara la limitació en la distribució de beneficis, la participació dels consumidors en les decisions relacionades amb les característiques dels productes i maneres de produir) poden ajudar a reduir les asimetries d'informació entre consumidors i productors. Altres (com ara la participació dels treballadors) fan que minvin les conseqüències de la informació imperfecta entre directius i treballadors. Alhora, la presència de voluntaris redueix els costos de producció i crea relacions estretes entre els conceptes de comunitat i reputació. Tot i així, són limitades per la seva capacitat de disposar de recursos monetaris lliures amb els quals poden crear i finançar l'empresa.

En aquest sentit, les característiques específiques de les empreses d'Economia Social s'han d'observar com un *mix* particular que fa possible produir béns i serveis de manera privada amb determinats avantatges.

Primer, l'empresa d'Economia Social és creada per als consumidors/usuaris de la comunitat local. Amb la seva activitat empresarial cobreix una demanda mixta privada/pública que garanteix l'oferta d'uns determinats serveis i crea relacions de confiança entre consumidors i productors.

A causa de la limitació de la distribució de beneficis, no té l'incentiu de reduir la qualitat dels béns i serveis que subministra amb l'objectiu d'incrementar els guanys dels propietaris.

Si és una organització multimembre o *multi-stakeholder*, a més dels diferents mecanismes de control indirecte, disposarà del control directe dels con-

sumidors, ja que els representants de la comunitat local són membres de l'organització i participen en els òrgans de gestió.

L'establiment de relacions de confiança entre consumidors i productors fomenta la formació de demanda i, al mateix temps, facilita la identificació de la demanda i la seva quantitat. En altres paraules, l'empresa d'Economia Social condueix a una construcció conjunta d'oferta i demanda. Com se sap, si es deixa que el mercat actuï sol (només amb empreses lucratives) l'oferta de serveis és menor del que seria desitjable.

Altres avantatges de les empreses d'Economia Social són la seva habilitat per mobilitzar recursos i la potencialitat de ser més eficients. Des de les que tenen prohibida la remuneració del capital fins a aquelles que en alguns casos poden remunerar el capital (que proveeixen els membres financers o els membres en forma de préstecs), aquestes empreses tenen oportunitats per finançar no només les activitats ja consolidades sinó també nous projectes de desenvolupament.

Tot i que les empreses socials es creen amb objectius diferents a la maximització de beneficis, aquestes empreses tenen característiques que suggereixen que poden ser més eficients que les lucratives. Des del punt de vista de l'eficiència, els avantatges de l'empresa d'Economia Social comparada amb l'empresa lucrativa i les unitats públiques deriven de la seva habilitat per reduir els costos de producció dels serveis. Aquesta reducció de costos permet incrementar la capacitat per produir demandes públiques i privades.

En resum, la capacitat de combinar objectius socials, control que en fan els usuaris i gestió empresarial permet a les empreses d'Economia Socials establir un equilibri operatiu que les empreses privades lucratives i les unitats públiques de producció, a causa de la seva naturalesa, tenen dificultats per assolir.

Evidentment, l'empresa social també presenta inconvenients en relació amb l'empresa lucrativa i pública. El principal inconvenient és la fragilitat del model. L'empresa d'Economia Social, com es defineix en aquest informe, és una organització que produeix un conjunt d'externalitats positives, perquè, si més no, d'una part dels beneficis produïts es beneficien persones diferents

dels propietaris de l'empresa. Tanmateix, es tracta d'un perfil d'empresa no exempt de risc. Especialment si les formes organitzatives no estan clarament definides per la llei i els seus membres tenen capacitat de modificar-les, aleshores el nivell de conscienciació inicial es redueix i una empresa social fàcilment es pot convertir en una empresa lucrativa normal. Simultàniament, si la política de la contractació pública pretén un control total de l'empresa, aquesta es pot convertir en una empresa quasi pública. La fragilitat del model empresarial augmenta amb el creixement de les dimensions econòmiques i d'ocupació de l'empresa d'Economia Social, perquè el control de la comunitat local disminueix. La transformació d'aquesta empresa en una de lucrativa o en una organització pública pot ser, també, conseqüència dels elevats costos de gestió, a causa de la major complexitat dels processos de decisió resultants de la necessitat de tenir en compte els diferents interessos.

10. Bibliografia

BENZ, A. I EBERLEIN, B. (1998), *Regions in European Governance: The Logic of Multi-Level Interaction*. European University Institute, Florence.

BORZAGA, C. (1999), *The Role of the Third System – Neighbourhood Services*. Report of the Capitalisation Group – Third System and Employment Pilot Action. Brussels: European Commission DG Employment and Social Affairs Website.

BORZAGA, C. I MITTONE, L. (1999), *The multistakeholder versus the non-profit organisation*, Document de Treball, núm. 7, Universitat de Trento.

CIRIEC (2000), *Les entreprises et organisations du troisième système, un enjeu stratégique pour l'emploi*. Liège.

CEC (1994a), *Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (1994b), *European Social Policy. A Way Forward for the Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (1995), *Local Development and Employment Initiatives: An Investigation in the European Union*. Internal Document. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (1996), *First Report on Local Development and Employment Initiatives*. SEC(96)2061. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (1998a), *Joint Employment Report*. SEC(98)1688. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (1998b), *The Era of Tailor-made Jobs: Second Report on Local Development*. SEC(98)25. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (1998c), *The Third System and Employment – A Reflection*, DGV (A4). Brussels: Commission of the European Communities.

CEC (1998d), *The 1998 Employment Guidelines: Council Resolution of 15 December 1997*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (1999a), *Guide to Territorial Employment Pacts, 2000-2006*. SEC (99) 1933. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (2000a), *Agenda 2000: For a Wider and Stronger Union*, COM(97) 2000, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (2000b), *Acting Locally for Employment: A Local dimension for the Employment Strategy*, COM (196)2000, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CEC (2000c), *Opinion of the Economic and Social Committee on the Social Economic and the Single Market*. CES, 242/2000. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

CHANNAN G. (1998), *The New Structural Funds; What Development Model for Europe*. London: Community Development Foundation.

CIRIEC (1999), *The Enterprises and Organizations of the Third System: A Strategic Challenge for Employment*. Final Report to the European Commission on the Third System and Employment Pilot Action. Brussels: CIRIEC.

CORMAN, M. (2000), «L'emploi et l'action sociale dans une Europe à plusieurs niveaux» Comunicació presentada al Congrés Internacional *The New Welfare Mix in Europe: What Role for the Third Sector?*, Villa Schifanoia, European University Institute, Florencia, Italia, 9-11 Novembre.

DEFOURNY J. AND MONZON CAMPOS J. L. (ed.) (1992), *Economie Sociale: Entre Economie Capitaliste et Economie Publique*. Brussels: CIRIEC.

DEFOURNY, J. (1997), “Las vías de la Economía Social, del sector no mercantil i de los servicios de proximidad”, dins *Revista Ciriec-España*, núm. 26.

EAPN (1998), *Reinforcing the impact of the Structural Funds on Social Inclusion and Equal Opportunities*. Mimeo, September. Brussels: EAPN.

GRANGER B. (1999), *The Role of the Third System – Legal and Financial Structures*. Report of the Capitalisation Group – Third System and Employment Pilot Action. Brussels: European Commission DG Employment and Social Affairs Website.

INE, *Contabilidad Nacional de España. Base 1995 (CNE-95): Nota metodológica*, “<http://www.ine.es>”

KRAMER, R. (1998), Nonprofit organisations in the 21st century: will sector matter?, Document de Treball, The Aspen Institute.

LECAMP, G. (1998), *Le nouvel entreprenariat socio-économique*, OCDE, Paris.

LLOYD, P. E. (1999), *The Role of the Third System - Intermediary Support Structures*, Report of the Capitalisation Group – Third System and Employment Pilot Action. Brussels: European Commission DG Employment and Social Affairs Website.

LLOYD, P. E. and Ramsden, P. (2000), *Local enterprising localities: area based employment initiatives in the United Kingdom*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

LLOYD P. E. (2000) “The Third System, Social Economy and Structural Funds”, comunicació presentada a la Conferència Internacional The New Welfare Mix in Europe: What Role for the Third Sector?, Villa Schifanoia, European University Institute, Florence, Italy, 9-11 November.

MAYAUX, J. F. (1998), “L'économie sociale, un ensemble d'entreprises aux formes infiniment variées”, dins *RECMA*, núm. 268, París.

OECD, (2000), *Draft report on local partnerships*, París.

SALAMON, L. M. AND ANHEIER, H. K. (1996) *The Emerging Non-Profit Sector: An Overview*. Manchester: Manchester University Press.

AUTORS DIVERSOS (1984), Jornadas de estudio sobre universidad, cooperativismo y economía social, ed. Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Dirección General de Cooperativas y Sociedades Laborales, Madrid.

VIDAL, I. (1998), "Spain", dins Borzaga C. i Santuari A. (ed.) (1998), Social enterprises and new employment in Europe, publicat per La Regió Autònoma de Trentino-Alto Adige, Trento, pàg. 421- 460.

VIDAL, I. (1999), "Les entreprises sociales espagnoles: une identité en devenir", Économie et Humanisme, núm. 347 décembre 1998-janvier 1999, pàg.43-47.

VIDAL, I. (2000), "The Third Sector and Employment: Meeting the Potentiality of the New Jobs in the Mediterranean Countries", comunicació presentada a la Conferencia Internacional The New Welfare Mix in Europe: What Role for the Third Sector, Villa Schifanoia, European University Institute, Florence, 9-11 November.